

Ha örök értéke van az igaz cselekedetnek, aminek emlékét ildomos megőrizni az utókor számára, a Szép Ferencz-féle igaz cselekedeteket nemcsak számon kell tartanunk, hanem tisztelettel emlékeznünk rájuk, okulnunk életéből, műveiből, és példájukból ma is követhető tanulságokat kell levonunk.

A kötet anyaga a tanácskozás után örvendetes módon gyarapodott néhány olyan szöveggel, mely a tanácskozáson előadás formájában nem hangzott el. Legterjedelmesebb részét alkotó előadások-tanulmányok azzal a céllal íródtak, hogy bemutassák Szép Ferencz életútját. A cél érdekében felidézük az 1848/49-es forradalmi időszak fontos helyi folyamatait. A további előadások-tanulmányok közírói életművének egy-egy szeletét tárgyalják, megragadva és körüljárva a legfontosabbakat. Ilyenek az irodalmi próbálgatásai, a gyümölcstermesztés iránti rajongása, és a fejlődés követelményeinek tisztelete, a hitoktatás és a kelkigondoskodás utáni elkötelezettsége, a népművelés, mely Szép Ferencz közéleti szerepvállalásának elveiben is megmutatkozott, és végül, de nem utolsósorban fogékonysága és elkötelezettsége az örök isteni dicsőséget tükröző egyházi kegyhelyek iránt.

Meggyőződésem, hogy a megírt tanulmányok, valamint a könyvet gazdagító korabeli dokumentumok fénymásolatainak közlése, az emléknaphoz kapcsolódó fotókból összeállított melléklet közzététele, mind-mind hézagpótlón hozzájárul ahhoz, hogy csökkentse városunk, Szabadka szegényes helytörténeti kiadványait.

Mivel mindezt meghaladva, a tárgyalt monográfia egy értékes és színvonalas tanulmány- és emlékkötet, és szellemi fogyatkozásban is levő közösségünk javát szolgálja, melegen javasolom megjelentetésre.

Dr. Hegedűs Antal

Az 1848/49-es események és azok meghatározó személyiségeinek a korabeli tevékenysége és munkássága régóta fontos részét, kimeríthetetlen témáját alkotják helytörténetírásunknak. Mégis azt kell mondanunk, hogy itt nálunk erről a korról kevesen és keveset írtak. Ilyen fehér foltok közé sorolható Szabadka tizenkilencedik század-közepi művelődéstörténete is. Alig találunk helytörténeti tanulmányt, amely tartalmazna az említett időszakról ezzel kapcsolatos adatokat. A tárgyalt kötet kéziratából látható, hogy az érdeklődés Szép Ferencz munkássága iránt is elsősorban évfordulókhoz köthető, a kutatások és a tanulmányok megírása halálának 150. évfordulója alkalmából történtek. A monográfia szerkesztője is, legalább ezt az érdeklődést szeretné ébren tartani, s amennyiben lehetséges, állandósítani, amikor első alkalommal ad közre jelentősebb mennyiségű forrásanyagot Szép Ferencz a pap, a közíró-szerkesztő, az első vajdasági magyar helytápl, a Honunk Állapota és az 1848/49-es forradalmi eseményeiben résztvevő tábori káplán életével, munkásságával kapcsolatban.

A kötet anyaga természetesen a tanulmányírást vállalók munkájának az eredménye. A kutatás és feldolgozás nem érthette el a teljességet, a szerkesztőnek nem állt módjában a téma szempontjából érdekes valamennyi helyszínt felkeresni, a már megjelent kiadványt megtekinteni, hiszen az ilyen, teljességre törő kutatások száz kilométerekre, sőt az országhatáron túlra nyúltak volna. A tanulmányok szerzői első lépésként a ránk maradt Szép Ferencz-művek, a Kalocsai Érseki Levéltár és a Szabadkai Levéltár iratait tekintették át. Ezeken keresztül próbálták meg érzékelteni a Szép Ferencz munkásságának helyi jelentőségét. Így a teljesség igénye pillanatnyilag még a legjobb szándékkal sem volt megvalósítható a gyakorlatban, ami nem csökkenti a megszerkesztett kötet értékét, helytörténeti úttörő jelentőségét. Ezért messzemenően támogatom megjelentetését, hiszen nem túlzás azt állítani, hogy ez az életrajzi-szakmai monográfia a maga nemében komoly és hasznos hézagpótló kiadványa lesz a Szabadkáról eddig napvilágot látott igen szegényes helytörténeti ismeretanyagnak.

Dr. Harmath Károly Ofm

ISBN 978-86-463-0177-4

9 788646 301774

MEGGYŐZŐDÉSEM PARANGSOLJA

SZÉP FERENCZ EMLÉKÉRE

SZÉP FERENCZ EMLÉKÉRE

MEGGYŐZŐDÉSEM PARANGSOLJA

dgapé

A

Keresztény Értelmiségi Kör
megbízásából kiadja az
Agapé Könyvkiadó Kft.
21000 Újvidék, Car Dušan u. 4
Telefon: +381 (0)21 469-474
Fax: +381 (0)21 469-382
www.agape.hu
email: agape@eunet.yu

A kiadásért felel:
Dr. Harmath Károly

Lektorálta:
Varga H. Ildikó és Farkas Zsuzsa

Számítógépes tördelés és nyomdai előkészítés:
Göncöl Róbert
Grafoprodukt Nyomda, Szabadka

Készült a Grafoprodukt nyomdájában, Szabadkán 2007-ben
Igazgató: ***Özvegy Károly***
B/5 méretben, 24 ív terjedelemben, 250 példányban
©Keresztény Értelmiségi Kör, Szabadka

agapé

2007

Keresztény Értelmiségi Kör
Szabadka

Szép Ferencz emlékére

... meggyőződésem parancsolja ...

Szép Ferencz (1809-1856) szabadkai plébános és közíró halálának
150. évfordulója alkalmából rendezett emléknapok monográfiája
Szabadka, 2006. szeptember 9-10.

Szervezte, gondozta és szerkesztette:
Biacsi Antal

Szabadka, 2007

A monográfia szerzői:

- Mgr. Beszédes Valéria** néprajzkutató,
a Szabadkai Községközi Műemlékvédő Intézet szakmunkatársa;
- Msgr. Stjepan Beretić** plébános, a Szent Teréz-székesegyház igazgatója;
- Biacsi Antal** közíró, a Szabadkai Rádió igazgatója;
- Dr. Csúszó Dezső** szakorvos, helytörténet-kutató,
Gerhardt Rudolf levéltáros,
a Szabadkai Történelmi Levéltár szakmunkatársa;
- Dr. Gerold László** irodalomtörténész,
az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének tanára;
- Dr. Hózsza Éva** magyar-német szakos tanár,
az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének rendkívüli tanára;
- Dr. Jung Károly** néprajztudós,
az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének tanára;
- Dr. Lakatos Andor** levéltáros,
a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár vezetője;
- Dr. Mészáros Zoltán** történész,
a Szabadkai Történelmi Levéltár szakmunkatársa;
- Miskolczi József** vállalkozó, a KÉK elnöke;
- Németh Ferenc** helytörténetkutató, a Forum Kiadó igazgatója;
- Dr. Sarnyai Csaba Máté** történész,
a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának tanára;
- Mgr. Sóti István** nyugalmazott növényvédő mérnök;
- T. Utcai Róbert** káplán, a Szent Teréz-székesegyház káplánja;
- Vass Géza** történész;
a Szabadkai Községközi Műemlékvédő Intézet igazgatója;

Tartalom

<i>Miskolczi József</i>	
Önmagunk gazdagítására	7
<i>Biacsi Antal</i>	
Tények és kérdések	9
<i>Stjepan Beretić</i>	
A néppel és népért élő pap	55
<i>Lakatos Andor</i>	
Szép Ferencz a kalocsai források tükrében	85
<i>Gerhardt Rudolf</i>	
Szép Ferencz a szabadkai levéltári dokumentumok tükrében . . .	129
<i>Sarnyai Csaba Máté</i>	
«... legszentebb kötelességemnek tartom, úgy nyilatkozni, mint átgondolt okok szülte meggyőződésem parancsolja ...»	149
<i>Németh Ferenc</i>	
Szép Ferencz és a Honunk Állapota	191
<i>Gerold László</i>	
«Hogy fényre derüljön...»	209
<i>Hóza Éva</i>	
Erős kar és művelt tudomány	231
<i>Jung Károly</i>	
Szép Ferencz Kalendáriumja	245
<i>Vass Géza</i>	
Szabadka leírása 1846-ból	279
<i>Beszédes Valéria</i>	
Szép Ferencz gyümölcsészeti kézikönyvének néprajzi vonatkozásai . .	289
<i>Sóti István</i>	
Szép Ferencz a gyümölcsész	303
<i>Utcai Róbert</i>	
Két «németből magyarított» könyv	319
<i>Csúszó Dezső</i>	
A belvárosi főtemplom lelkészeinek helytállása az 1855. évi kolerajárvány idején	347
<i>Mészáros Zoltán</i>	
Szép Ferencz és kora	359
Képmelléklet	I-XVI

Köszönet illeti mindazon intézményeket
és magánszemélyeket, akik a kiadvány megjelentetését
támogatták.

Nagylelkű segítségüknek fontos része volt abban,
hogy Szép Ferencz papszerkesztőre
és az első vajdasági magyar újság kiadójára
méltó módon emlékezhetünk
és ez a monográfia megjelenhetett.

Támogatók:

*Vajdaság AT Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi
Titkársága*

Vajdaság AT Oktatási és Művelődési Titkársága

Továbbá:

*Szabadka önkormányzata
Szabadkai Szent Teréz-plébánia
Kalocsai Érseki Levéltár
Szabadkai Városi Könyvtár
Szabadkai Városi Múzeum
Szabadkai Történelmi Levéltár
Hét Nap, vajdasági magyar hetilap
TippNet Informatikai Kft.
EV-Promet, Szabadka
Szabadkai Rádió
Grafoprodukt
Lovas Ildikó
Korponai Dorottya
Szabó Károly
Mester Imre*

Lakatos Andor

Szép Ferencz a kalocsai források tükrében

Szép Ferencz a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye papja volt, s így természetesen kapcsolatban állt az egyházmegye központi intézményeivel és az érseki székhellyel, Kalocsával. A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár ma is őrzi ennek a kapcsolatnak emlékeit, a következőkben ezen források segítségével igyekszünk felidézni Szép Ferencz életútját.

Szemináriumi évek

Szép Ferencz 1829 őszén érkezett Kalocsára, ahol a Nagyszeminárium növendéke lett. Előzőleg Győrben és Szegeden folytatott filozófiai (bölcész) tanulmányokat, de papi hivatásával már visszatért egyházmegyéjébe, s annak központi papnevelő intézményébe, a kalocsai szemináriumba jelentkezett. Az 1829. szeptember 1-jén tett sikeres felvételi vizsgáról tudósító iratban a következő információk szerepelnek róla: Szép Ferencz 20 éves, lakhelye Szabadka, nem nemes, az 1828-29-es tanévben Szegeden végezte a második filozófiai (bölcész) évet. Korábbi tanulmányi eredményei tárgyanként: vallástanból jeles, fizikából első rendű, metafizikából első rendű, egyetemes történelemből jeles, matézisből első rendű, magyar nyelvből jeles. Magatartása első rendű, magyar, német és illír nyelven beszél, jó egészségnek örvend.¹ Megállapítható, hogy a három fokozatú értékelési rendszerben (latin eredetiben: *eminens*, 1-ae classis, 2-ae classis; magyarul: je-

Nomen		Tabellaris		Consignatio eorum, quae et: R. H. pro tota doctrina		concernant	
Cognomen etiam Concurrentes		Patris & Conditi.	Tempus loci, ubi & Schola, quam frequen- tant.	Proposita in Litteris & Scientiis.	Opera Linguarum	Scripturae etiam ubi etiam ubi etiam ubi	etiam ubi etiam ubi etiam ubi
1.	Alpinus Pavani.	Alpinus in Cath. Paviae in Italia.	1788 Paviae in Italia in Cath. Paviae in Italia.	2. Schola de Biblia et in Cath. Paviae in Italia.	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi
2.	Francus Rogovani.	Francus in Cath. Paviae in Italia.	1788 Paviae in Italia in Cath. Paviae in Italia.	2. Schola de Biblia et in Cath. Paviae in Italia.	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi
3.	Petrus Pavani.	Petrus in Cath. Paviae in Italia.	1788 Paviae in Italia in Cath. Paviae in Italia.	2. Schola de Biblia et in Cath. Paviae in Italia.	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi
4.	Marcellus Pavani.	Marcellus in Cath. Paviae in Italia.	1788 Paviae in Italia in Cath. Paviae in Italia.	2. Schola de Biblia et in Cath. Paviae in Italia.	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi
5.	Antonius Pavani.	Antonius in Cath. Paviae in Italia.	1788 Paviae in Italia in Cath. Paviae in Italia.	2. Schola de Biblia et in Cath. Paviae in Italia.	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi
6.	Francus Pavani.	Francus in Cath. Paviae in Italia.	1788 Paviae in Italia in Cath. Paviae in Italia.	2. Schola de Biblia et in Cath. Paviae in Italia.	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi
7.	Karlus Pavani.	Karlus in Cath. Paviae in Italia.	1788 Paviae in Italia in Cath. Paviae in Italia.	2. Schola de Biblia et in Cath. Paviae in Italia.	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi
8.	Paulus Pavani.	Paulus in Cath. Paviae in Italia.	1788 Paviae in Italia in Cath. Paviae in Italia.	2. Schola de Biblia et in Cath. Paviae in Italia.	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi
9.	Francus Pavani.	Francus in Cath. Paviae in Italia.	1788 Paviae in Italia in Cath. Paviae in Italia.	2. Schola de Biblia et in Cath. Paviae in Italia.	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi
10.	Paulus Pavani.	Paulus in Cath. Paviae in Italia.	1788 Paviae in Italia in Cath. Paviae in Italia.	2. Schola de Biblia et in Cath. Paviae in Italia.	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi	1. Opera Linguarum etiam ubi etiam ubi

A felvételi vizsgáról tudósító irat 1829-ből

les/kiváló, első- és másod rendű) Szép Ferencz teljesítménye vallástanból, történelemből és magyarból volt kiemelkedő (eminens), a többi tárgyból az első rendű (1-ae classis) minősítést kapta.

A Nagyszeminárium ránk marad iratainak segítségével jól nyomon követhetjük kalocsai tanulmányait. Az 1829-1830-as tanévben Újszövetségi bibliikumot (szentírásmagyarázat) és egyháztörténetet tanult, az imént említett, három fokozatú minősítési rendszerben első rendű eredménnyel. Az 1830-1831-es tanévben, másodéves teológusként Ószövetségi bibliikumot és dogmatikát hallgatott, hasonló minősítéssel. 1831-1832-ben, harmadévesként dogmatikából első-, morális teológiából viszont csak másod rendű értékelést kapott, végül az 1832-1833-as tanévben egyházjogból és pedagógiából újra első rendű eredményt ért el. Magaviseletét mindvégig jónak értékelték (itt két fokozatú rendszerben a jobb, első rendű minősítést kapta). Figyelembe véve társai előmenetelét is, tanulmányi eredménye összességében átlagosnak nevezhető, jól megfelelt a követelményeknek, de nem tartozott a kiemelkedő-kiváló (eminens) teljesítményt nyújtók közé, akik időnként a pesti Központi Szemináriumban, vagy esetleg a bécsi Pázmáneumban folytatták tanulmányaikat.² A felsorolt tárgyak alapján látható, hogy Kalocsán nem oktattak héber és görög nyelvet és hitvitázó teológiát (amelyek egyébként az uralkodó által előírt tantervben szerepeltek), s a pasztorális teológiát valószínűleg a pedagógiával (pedagogia sublimiori) helyettesítették. Tanítottak viszont liturgiát, hitszónoklatot és gregorián éneket, de ezek a tárgyak valószínűleg gyakorlati jelleggel a templomhoz, az istentiszteletekhez kötődtek, ezért nem szerepeltek a tanulmányi jelentésekben.³

Tanulmányai idején előjárói-nevelői voltak a szemináriumban: Thueguth Wencel (szemináriumi rektor), Wassertrinker János (szemináriumi rektorhelyettes), Perchich István (spirituális), Barakovics Antal, Körmöczy Imre és Rozmanith József (tanulmányi vezetők). A teológiai lyceum prodirektora, azaz igazgató helyettese Ujváry Dávid Uriel és Bajzik János voltak (az igazgató itt hivatalból az érsek volt), tanárok voltak ebben az időszakban: Girk György, Nehiba János, Jablonczay Károly, Volváczy György, Barakovics Antal és Körmöczy Imre.⁴

Helyi érdekességként említhető, hogy Kalocsán Patachich Ádám érsek 1781-es rendeletétől kezdődően az uradalmi börtön, a rabok és halálra ítélték lelki gondozása a szeminárium lelki vezetőjének (spirituálisának) feladata volt, és egyben a növendékek számára is lelkipásztori gyakorlatot jelentett. Az érsek határozott kívánsága volt, hogy ebben a tevékenységben a szeminárium növendékei is részt vegyenek.⁵ Elképzelhető, hogy innen ered Szép Ferencz érdeklődése is a börtönpasztoráció iránt, hiszen ennek később irodalmi tevékenységében is része volt (szabadkai káplánként imakönyvet fordított, ill. állított össze a rabok számára).

A tanulmányi eredményekhez hasonlóan ránk maradtak a papnövendékekről írt rövid, általában táblázatos formában összegzett jellemzések is. Ezekben néhány szóval elemezték-minősítették a növendékek viselkedését a napirend különböző részei alapján (viselkedés felkeléskor, elmélkedés és imák idején, iskolában, templomban, tanulmányi időben, étkezéskor, szabad időben, de időnként bizonyos szokásokra, pl. a dohányzásra is kitértek). A jellemzések alapján Szép Ferencz jó magaviseletű, a szeminárium rendszabályait betartani törekvő, igyekvő növendék, akinek személyisége fokozatosan bontakozik, és tanulmányainak végén, utolsó szemináriumi évében már előfordul, hogy lármás-zajos, és mással foglalkozik a tanulmányi időben. Úgy tűnik, az utolsó időszakban már nehezebben viselte az intézmény szigorú fegyelmét.⁶

Érdemes megjegyeznünk, hogy ebben az időben a kalocsai szemináriumban valóban nagyon szigorú szabályok szerint folyt az élet, a jozefinista kor után, a fegyelem lazulása miatt ezt a szabályozást Kollonich László érsek (1787-1817) vezette be, s az előjáróság és a növendékek között a 19. század első évtizedeiben komoly összetűzések voltak a szabályzat betartása érdekében. Klobusiczky Péter érsek idején (1822-1843) szilárdult meg hosszabb távon is a fegyelem, ő több esetben is elbocsátotta a rendetlenkedő növendékeket. Ebben az időben a szeminárium növendékei számára tilos volt pl. világiakkal és a cselédséggel érintkezni-szóba állni, pénzt nem tarthattak maguknál, könyveket csak a spirituális tudtával olvashattak. A kimenetel a sétán kívül csak a prefektus engedélyével történhetett. A növendékek a nyá-

ri szünidőt is bent töltötték, nem utazhattak haza. A dohányzást szinte üldözték, s ennek a „követelménynek” Szép Ferencz is megfelelt, a jelentések szerint sosem dohányzott. (Ezekon a szabályokon alig egy évtizeddel Szép Ferencz tanulmányai után már lazítottak, engedélyezték a nyári hazautazást és később a dohányzást is.) A félévente tartott vizsgákon a káptalan tagjai is részt vettek, az előjárók a tanárokkal havonta egyeztettek, és szükség esetén felléptek egy-egy személy magatartásának javítása érdekében. A növendékek rendszeresen részt vettek a székesegyházban tartott konventmiséken, vasárnap és más ünnepnapokon valamennyi misén asszisztáltak, és rendszeresen próba szentbeszédeket tartottak.⁷

A tanulmányok mellett a szeminárium növendékei fokozatosan felvették az egyházi rend különféle fokozatait is. Az első év, az ún. noviciátusi (azaz újonc) időszak végeztével, 1830. június 5-én, a kalocsai Főszékesegyházban vált „igazi klerikussá” Szép Ferencz a tonzúra felvételével, Klobusiczky Péter érsek közreműködésével. Majd két évvel később, 1832. április 30-án, az érseki palota Szent Sebestyén kápolnájában vette fel a kisebb rendeket, ugyancsak Klobusiczky érsek kezéből. Az érsek ezután hamarosan Pozsonyba utazott az országgyűlésre, és az elkövetkező években csak kevés időt, alig egy-két hetet töltött Kalocsán (általában nagyhéten, ill. húsvét táján). Így történt, hogy Szép Ferencz alszerpappá-, szerpappá- és áldozópappá szentelése végül Pozsonyban történt, három egymást követő napon, 1833. szeptember 19-20-21-én. A pozsonyi szentelés, a reformkori országgyűlés és a nyüzsgő város hangulata minden bizonnyal meghatározó élményt nyújthattott a pályáját kezdő, lelkes fiatal pap számára.⁸

Papi szolgálatának helyszínei

Miután kinevezést kapott első szolgálati helyére, Szép Ferencz 1833. november 18-án tette le az esküt Bajzik János általános érseki helynöknek Kalocsán, elfogadva nádudvari kápláni megbízatását.⁹ További állomáshelyeiről az egyházmegye évkönyvei (sematizmusai), az általa 1839-ben írt kápláni jelentés (Informatio individualis), ill. az érintett települések anyakönyveinek bejegyzései (ahol a keresztelést,

Informatio Individualis

ad Honoratum Venerabilem Consistorium Honori Gregoriani 1839. 24 Sept. Calocsa.

prodit.

<i>Nomen Cognomen Consist.</i>	<i>Stani. Aclaius</i>	<i>Scripta in cura Seminarum alioque Munici publicis & Ecclesiasticis.</i>	<i> studia ubi & quo Latine terminata?</i>	<i>Calce Lingua</i>
<i>Franciscus Szep. Capellanus Cancellarius Consistorii</i>	<i>Status Anno 1809. Sic D^a Mensis Julii.</i>	<i>Anno 1839 ad sacros ordines promotus & ad Lincolni Seminarum depositus, Capellanus est: ab eo tempore Munit in locis, specialiter Archiducum, Naumelitici, Pillypovici, Gussakini, Paratubiani ubi etiam per 3 Menses Administrator interinatus, Cancellarius & nunc ab die 1838i Mens. Apr. in Officio Seminarum.</i>	<i> studia Pl^elosophia & Mathematica in Academia Hungarica, quo Munitensi nichilata, Batona est, Ser. magico Regensianensi, Munitensi & Pl^eterminati, theologia, sicianum utamque Ca. novo Alabani Colo theologiae, honorabile Conditum Bati.</i>	

Franciscus Szep. Capellanus Off. Seminar.

Signaturem Ferencz 1839. 24 Septembri.

Szép Ferencz 1839-ben írt kápláni jelentése

esketést vagy temetést végző pap neve is szerepel) segítségével tájékozódhatunk.¹⁰ Szolgálati helyei eszerint időrendben (kb. hónapos pontossággal meghatározva) a következő települések voltak:

1833. november-december, Nemesnádudvaron (Nádudvar) káplán

1834. január-április, Militicsen (Rácmilitics) káplán

1834. április-október, Szentfülöpön (Filiopva) káplán

1835. január - 1836. június, Újfutakon (Futak) káplán

1836. június - 1837. szeptember, Paripáson (Parabuty) káplán, közben három hónapon át (1837 március-május) ideiglenes adminisztrátor (azaz plébános helyettes)

1837. október - 1838. február, Csávolyon káplán

1838. április - 1840 április, Temerinben káplán

1840. április - 1841. június, ismét Újfutakon (Futak) káplán

1841. június - 1843. augusztus, Szabadka-Szent Rókus plébánián káplán

1843 augusztus -1849 március, Szabadka-Szent Teréz plébánián káplán

1850. augusztus - 1851. március, Csantavéren káplán

1851. október - 1854. május, újra a Szabadka-Szent Teréz plébánián káplán

1854. május - 1855. szeptember, Szabadka-Szent Teréz plébánián adminisztrátor (plébános-helyettes), majd 1855 októberétől haláláig, 1856. szeptemberéig ugyanitt plébános.

Megállapítható, hogy Szép Ferencz összesen majdnem 21 éven át szolgált káplánként, és életének végén, nem egészen két és fél esztendőn át végzett plébánosi teendőket (először helyettesként, majd egy éven át kinevezett plébánosként). Szinte valamennyi említett település bácskai, több nemzetiségű, s így Szép Ferencz a lelkipásztorkodásban több nyelvet is használt (magyar, német, illír). A szolgálati helyek közül a legjelentősebb időszakot mindenképpen Szabadka városa képviseli, ahol Szép Ferencz összesen 13 évet töltött.

1847-ben már 14 éve szolgált káplánként, s ekkoriban e szolgálat mellé már kiegészítő feladatokat-állást is keresett: iskola igazgatói hivatalra pályázott Szabadka város elemi iskoláiban. 1847. február 9-én ajánlást is kapott ehhez a szentszéktől, Kalocsáról: „... *minekutána*

Szép Ferencz a kalocsai források tükrében

252. *Illm. Archiepiscopo Colocenti: ad Vermae* Excellentissimo etc!

Ad alium Excellentie Vestrae nostrae posteriore partem: quod Stanislaus Sij. A. S. C. Alti. Magn. Theresiogobis ad l. Theresiam Castellanus, tenore

f. sub. f. in origine adreulac infam. fide in eo facultatem petens. ut

omni Scholarem Nationalium et elementarium localium Directori recenter facti sumtus, Civitas Officium Directoratus ab omni alio munere segregare, Et passim systematizare velit ac sibi per alios olim ^{ad hunc partium} ~~procurato~~, spes affulgeat bono cum affectu cum laudationem subrogandi, et nisi indulgeatur ~~inprovisis~~ quatenus pro hacco officio deus sum tamere profici. Toto corde et animo optamus, ut scholastica inventus in bonis moribus, pietate, et religione crevet, Quia vero finem hunc ductore, Accedat ~~magis~~ letius, et probabilius obtineri posse censemus, quam si directio ad manus laicorum saepe indifferentes deversum ~~fer~~ uti vero tanta qualitates faceret huius in bonum deum qui eorum adrecepti serrentis nulli ^{expressio} subreptetur ~~et pro~~, sub spe illa quod Excellentia Vestra Summo, Ecclesiae bonum promovendi studio animata, praetio ~~per~~ assensum delegatorem hanc sit. Vix, eiusdem supplicanti de ferendum ducturus, ~~et pro~~

q. m. h. n. Theresiogobis

Cybalis Lichensberg 12° Feb. 1847.

q. moram haud patientibus

In reliquis aliis gratis Ed. (ut in alio emissa) Datum e Ann. Domini Archiepiscopi Colocenti: ad Vermae diei 9° februarii 1847 celebrato.

Vermae

A szentszék ajánlása az iskolaigazgatói hivatal betöltésére

Uraságod ezen érseki megyében 14 évi buzgó szolgálata és tehetségei ellen semmi kifogásunk nincs, sőt jövődő közremunkálásától az új sarjadék vallásos, józan és tökéletes nevelésére reményt táplálunk, az illető iskolai főigazgatóságnál ajánlani szívesen fogjuk”.¹¹

Így adta be kérelmét a városi tanácsnak Szabadkán a megüresedett „Nemzeti Iskolák Igazgatói hivatalára”, s ebből a leveléből idéz jó ér-zéssel egy jellemző mondatot életrajzírója, Kalapis Zoltán: „Az embe-ri tökéletesedésre törekvésnek egyedüli célja a közhasználatosság”.¹² Annak ellenére, hogy az említett igazgatói hivatalt végül nem nyerte el, a köz szolgálata valóban egész életét meghatározta, és egész életére jellemző, fáradhatatlan törekvés maradt.

Kérelmének beadását egyébként valószínűleg anyagi okok is moti-válhatták: a káplánoknak igen szűkös megélhetése volt akkoriban. A plébánia javadalmakat a plébánosok élvezték, a káplánok járandósága nem volt központilag rendezett kérdés, s így az ellátás is különböző szinteken valósult meg. A káplánok gyakran egészen hétköznapi prob-lémákkal küszködtek, előfordult, hogy a téli lábbeli, csizma beszerzé-séhez is segítségre szorultak, és segílyt kértek a kalocsai Szentszéktől. Nem véletlenül került elő a káplánok fizetésének kérdése pl. az 1848-as egyházmegyei zsinatok témái között.

„Eszmék és dolgok zavarában” - négy meghatározó esztendő (1848-1851)

Az 1848-1851 közötti időszak nemcsak az ország, de Szép Ferencz életének is kétségtelenül igen fontos, hangsúlyos része, amelyhez en-nek ellenére számos tisztázatlan kérdés kapcsolódik. Az 1848-49-es esztendők az aktív tevékenység éveit voltak, míg az 1850-1851-es évek a következmények, a felelősségre vonás jegyében teltek. Ennek az idő-szagnak az élményei és hatásai Szép Ferenczet élete végéig elkísérték. Az említett évekre vonatkozó adatok-akták természetes módon Szép Ferencz kalocsai perszonális iratai között is hangsúlyosan, nagyobb mennyiségben szerepelnek. A szabadságharc leverése után, a Kalocsai Főszentszék előtt zajló tisztázó eljárásának (latin nyelven purificatio-jának) iratai ugyanakkor „görbe tükörként” torzítják a történeteket, és

a felmentő ítélet megszületése érdekében, valamint a további komolyabb következmények elkerülése végett fontos információkat hallgatnak el, ill. jelentős mértékben finomítják-átértelmezik a történeteket.

Szép Ferencz kalocsai vallomása és tisztázó eljárása tulajdonképpen része volt egy nagy „játszmának”, melynek segítségével az egyházmegye mentette papjait a komolyabb felelősségre vonástól. Erre lehetőséget az adott, hogy a politikai kormányzat elismerte a katolikus egyház szervezetén belüli bíraskodási jogát, s így az egyházi személyek szerepének megítélését alapvetően a területileg illetékes szentszéki bíróságok hatáskörében hagyta. A hadbíróóságok elé egyházi személyek csak súlyosabb politikai vétségek esetében kerültek. Az alábbiakban érdemes részletesebben is kitérnünk az egyházmegye korabeli helyzetének általános ismertetésére, hiszen fontos háttérrel jelent mindez Szép Ferencz szerepének helyes megítéléséhez is.¹³

A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye 1848-49-ben

Bevezetésként röviden idézzük az akkori egyházmegye néhány témánkhoz kapcsolható statisztikai adatát. A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye sematizmusának (évkönyvének-névtárának) adatai szerint 1848-ban a lelkipásztorkodó papság létszáma 200 fő volt, 110 plébános mellett 90 káplán szolgált. Az 1850-51-es évek fegyelmi eljárásainak aktái alapján megállapítható, hogy legalább huszonzét papi személy vállalt aktív szerepet az 1848-49-es eseményekben. Közülük tizenötön fegyveresen honvédként, nemzetőrként harcoltak, négyen kaptak táborig lelkészi kinevezést, ketten a szerb támadások áldozatai lettek a délvidéken, hat főt pedig lázító beszédek, forradalmi izgatás miatt ítélték el. Beosztás szerint csoportosítva a 27 fő között 20 káplánt, 5 plébánost és 2 teológiai tanárt találhatunk. Ha figyelembe vesszük a szemináriumból honvédnek állt papnövendékek számát (14), mindent egybevetve 41 klerikus tevékenységéről vannak adataink. Hozzá kell tennünk, hogy a tisztázó eljárások megkülönböztették a „szimpatizánsok körét” is, ezt a szintén jó néhány (15) főből álló csoportot azonban valós tevékenységük megítélésének nehézségei miatt - nem számítjuk be a statisztikai adatokba.

A számok elgondolkodtatóak. Első látásra feltűnő lehet a plébánosok csekély részvételi aránya (5:110), amely rögtön érthetővé válik, ha lelkipásztori feladatukra, életkorukra gondolunk. A javadalmas plébánosok sokkal nehezebben hagyhatták el egyházközségüket, mint a segédlelkészek. A plébánosok felelőssége volt az egyes közösségek vallásos életének biztosítása, s ez jól ismert, mindennapos teendőket jelentett. Helyben lakási kötelezettségüket a kánonjog is szigorúan előírta, átlagos életkoruk pedig viszonylag távol állt a besorozott honvédekétől. Nem meglepő tehát, hogy az egész egyházmegyéből mindössze egyetlen plébános vett részt honvédként a szabadságharcban, egyébként ő is engedély nélkül hagyta el plébániáját. Az eseményekben részt vevő többi négy plébános közül egy vértanúságot szenvedett a szerb támadások következtében, a másik három ellen pedig templomi beszédei és egyéb kijelentései miatt indult (valójában politikai) eljárás.

Sokkal jelentősebb tevékenységre utalnak a számok a káplánok részvételi aránya esetében (20:90). Úgy is fogalmazhatnánk, hogy minden negyedik-ötödik káplán tevékenyen részt vett az eseményekben, s emiatt később tisztázó, igazoló eljárásra kényszerült, és büntetést is kapott. Ők nagyrészt fegyveres szolgálatot vállaltak, átlagéletkoruk 30 év volt. Éppen szolgálatuk fegyveres voltát figyelembe véve nevezhetjük számukat abszolút értékben és arányaiban is jelentősnek, hiszen gondoljuk csak, milyen súlyos eseményeket, érzelmi és lelki folyamatokat kellett ahhoz átélni, hogy az oltár szolgálai fegyvert ragadjanak és a csatatérig jussanak. Az általunk vizsgált papok szolgálati helyeinek áttekintése is igazolja, hogy a súlyos okot elsősorban a délvidéki szerb felkelés pusztítása szolgáltatta. Ada, Bajmok, Bezdán, Kerény, Szabadka, Szond, Topolya, Újvidék, Zombor stb. adta ezeket a káplánokat. Az 1848-49-es események papjai tehát nagyrészt a főegyházmegye bácskai területéről származtak, az egyetlen ezen kívüli jelentős központ Kalocsa, az érseki székhely volt, amely hat felszentelt fővel és tizennégy szeminaristával „szerepelt”. A fentiek alapján tovább finomítva statisztikai megfigyelésünket kimondhatjuk, hogy az egyházmegye bácskai részében a káplánok több mint egyharmada részt vett a harcokban.

A papság 1848-49-es tevékenységét összegző számadatok tehát alátámasztják a történetírás azon korábbi megállapítását, hogy a regionális különbségeknek köszönhetően a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye vezetői, és így személyesen gróf Nádasdy Ferenc érsek (1845-1851) is természetes szövetségesei lettek annak a magyar kormánynak, amely az egyházmegye déli területét sújtó, idegenből bujtogatott szerb nemzetiségi lázadás ellen honvédségével, nemzetőrségével fölvette a harcot.¹⁴ Láthattuk, hogy e természetes szövetség tevékeny részese lett jó néhány lelkész is. Az érsek és a főkáptalan pénzzel, élelemmel támogatta a nemzetőrséget és a honvédséget, miközben rossz közlekedési viszonyokra, ingerültségre, veszedelemre hivatkozva, és más kibúvókat keresve megtagadta több császári körlevél kihirdetését. A papság egy része beszédekkel buzdított, táborig lelkészkedett, nemzetőrnek, honvédnek állt. De vajon ki mit értett az említett szövetség alatt, s milyen következményei lettek mindennek a megtorlás idején?

Jól látható, hogy a történetekkel kapcsolatban Nádasdy érsek is érzékeny volt jó hírére, és ezért 1849. január 24-én, Kalocsán kelt levelében kérte a szabadkai városi tanácsot, hogy cáfolják a személyét érintő rágalmakat, valamint működjenek közre jó hírének helyreállításában. Elterjedt ui. a hír, miszerint a szabadkai piacon olyan érseki szálitmányt foglaltak le, amely a szerb lázadóknak küldött támogatás volt. Hasonlóképpen Szabadkáról származott az a téves hír, miszerint Dunapatajón az érsek, ill. más főpapok által az osztrák seregek számára küldött pénzt találtak a magyar hatóságok. Válaszként a szabadkai városi tanács már január 27-én igazoló levelet küldött az érseknek, melyben elismerte, hogy az említett hírek minden valóságalapot nélkülöző koholmányok.¹⁵

Az egyházmegye lelkészei természetesen engedélyt kértek szolgálati helyük elhagyásához, illetve bizonyos esetekben utólagos értesítést küldtek besorozásukról. Nádasdy érsek a kért engedélyeket megadta, az utólagos értesítéseket is tudomásul vette, időnként jókívánságait pl. Isten vezéreljen! is kifejezte. A honvédnek állt lelkészeket mindig gondosan figyelmeztette, hogy szolgálati idejük alatt tartózkodjanak mindenfajta papi funkció gyakorlásától. Érdekes volt a táborig lelkészek helyzete: az ő elbocsátásuknál bizonyos esetekben joghatóságot is ad-

tak a működéshez, máskor az is előfordult, hogy a tábori lelkestség vezetőihez vagy a területileg illetékes püspökhöz irányították a kérelmezőt. Az elbocsátást kérő levelek beszédesen őrzik az elhatározások indítékait. A fegyverfogás céljaként általában a további szerb pusztítás megakadályozása szerepel, s a levelekben a lelkesedés ízét, a hazaszeretet megfogalmazásának szép példáit is megtalálhatjuk. Az egyes papi sorsok vizsgálata természetesen tovább színesíti az eddig kirajzolt képet: egy-egy csekély jövedelmű káplánnak pl. sokat jelentett anyagilag a tábori lelkeszi fizetés, s volt olyan eset, hogy az elnéptelenedett falu káplánja kifejezetten megélhetési gondokra hivatkozva, a koszt és kvártély reményében állt be honvédnek. Előfordult néhány esetben az is, hogy a bevonulást fegyelmi problémák, helyi káplán-plébános konfliktusok előzték meg, s a távozás így szinte menekülésre emlékeztetett. Arra is volt példa, hogy a tisztelgő látogatásra érkező küldöttségből a papot egyszerűen „ott fogták” Perczel Mór táborában, mert a továbbiakban szükség volt helyismeretére...

A fegyveres szolgálatba álló lelkészek zöme rangot is kapott, honvéd- és nemzetőr őrmesterek, hadnagyok, kapitányok, századosok lettek. A harcban általában nem jeleskedtek, viszont jól hasznosították tudásukat a parancsnoki irodákban. (Természetesen itt is voltak kivételek, Buday Károly adai káplán, nemzetőr parancsnok pl. négyezer embert vezényelt...) A vallomások szerint a legtöbb paphonvédnek csak kisebb sebesülései voltak, általában négy-öt csatában vettek részt. Saját kézzel nem öltek, bár puskájukat az ellenség irányában elsütötték, mégsem lehetett biztosan tudni, hogy találtak-e a lövések állapították meg a vizsgálatok. Egyesek életet is mentettek, volt aki pl. saját állítása szerint a kapott parancs ellenére Buda ostrománál több ember életét is megkímélte. A fegyveresen harcoló papok az érseki utasítást követve tartózkodtak a papi funkcióktól, s ez alól csak néhány temetés esetében tettek kivételt.

Tisztázó eljárások Kalocsán 1850-1851-ben

1849 augusztusában, a fegyverletétel után a bizonytalanság időszaka következett. Többeket a császári seregbe soroztak, volt aki fogság-

ban várakozott, a szerencsésebbeknek sikerült valamilyen úton hazajutni, ők családjuknál, esetleg egykori szolgálati helyükön várták a további fejleményeket. Egyvalami azonban közös volt: egy ideig senki sem tudta, milyen büntetés, milyen eljárás előtt áll. Az első velük kapcsolatos hírt az egyházmegye szeptemberi körleveléből hallhatták, ebben arra kapott utasítást a papság, hogy a volt katonapapokat a misézéstől és minden egyéb egyházi szolgálattól mozdítsák el. Az egykori honvédek részére ez tulajdonképpen a papi funkciók további felfüggesztését jelentette. Az év végére az egyházmegye központjában már tudták, hogy a paphonvédek ügyében a szentszék lesz az illetékes bíróság. A hadbíróságok a közigazgatási kerületekben működő fegyelmi bizottmányok útján továbbították az egyházi személyek iratait a szentszékekhez. A fegyelmi bizottmánynak (Disciplinar Comiteé) betekintési joga volt az iratokba, de az ítélezést az illetékes egyházi bíróságra hagyták. A betekintési jogot tágan értelmezték, ezzel kapcsolatban az illetékes tisztviselők kifejtették, hogy joguk van az iratokat átvizsgálni és mérlegelni, súlyosabb esetekben a megfelelő büntetés felől megbizonyosodni. A világi hatóságok tehát fenntartották a súlyosabbnak ítélt esetekre a beavatkozás jogát is.

Nehéz feladat előtt állt az egyházmegyei szentszék. A kánonokat szigorúan értelmezve a fegyverviselés, az esetleges emberölés egyházi rendből való kizárást vont maga után. 1850 elejétől a Kalocsai Főszentszék is megkezdte a tisztázó eljárások lebonyolítását. Az eljárás lényegét annak az egységes kérdőívnek a kitöltése jelentette, amelyben megkérdezték, hogy ki hol szolgált/ milyen minőségben és beosztásban/ hány csatában vett részt/ ölt-e embert akár saját kézzel, akár közvetve, utasítással/ részt vett-e statáriális eljárásokban, esetleg fosztogatásban/ volt-e sebesülése/ volt-e fenyítve/ állt-e hadbíróság előtt vagy maga részt vett-e ilyen ítékezésben? A kérdések végeztével a nyilatkozatok következtek: arról, hogy a kérdőívet kitöltő aláveti magát a szentszék ítéletének, a kirótt büntetést elfogadja/ hogy a vallomását hajlandó esküvel is megerősíteni/ és végül azokról a személyekről, akik a leírtakat tanúként megerősíthetik. Általánosságban talán érdemes megjegyezni, hogy a „komolyabb” kérdésekre szinte kizárólag egyszavas nem volt a felelet, így pl. egyetlen vallomás sem volt, amely ember-

ölést elismert volna. Honvédekhez illő, meglehetősen uniformizált vallomásokat kapott tehát a szentszék, amelyek között nehéz lett volna bármiféle sorrendiséget fölállítani a vétségek alapján. Akadt viszont egy másik fontos szempont az ítéleteknél, s ez az egyházfegyelmi vétségek megítélése volt. A forradalmi események sodrában többen is olyan kijelentéseket tettek, olyan magatartást tanúsítottak, amely utólag fegyelmi vétségnek minősült. (Pl. bírálták előljáróikat, az egyházi fegyelem hagyományos szabályainak megváltoztatását kérték vagy hirdették.) A világi hatóságok előtt minden bizonnyal érdekesebb honvéd múlt az egyházi bíróság előtt másodlagossá válhatott. A penitenciát sokkal inkább befolyásolta az esetleges egyházi fegyelemsértés, melynek tisztázása általában az eljárás menetét is megnyújtotta. Az eljárások zöme egyébként 1851 végéig lezajlott. A purifikációt, a felmentést minden esetben kimondták, penitenciaként 1-4 hónapi elcsendesedést, lelkigyakorlatot írtak elő, amelyet a legtöbben Kalocsán, a Nagyszeminárium épületével szomszédos agg papok otthonában, az ún. deficienciában töltöttek. Néhányan hasonló célból ferences rendházakba, Bajára és Dunaföldvárra kerültek. Az előírt időszak egy részét magányban töltötték, hetente két napot kenyéren és vízen böjtöltek és havonta írásos elmélkedéseket kellett benyújtaniuk. Ellátásuk költségét később levonták jövedelmükből, a szegényebbek esetében pedig az egyházmegyei pénztárból fizették. A tisztázó eljárás végeztével az érintettek hűségesküt tettek, majd az érsek rendelése szerint visszatértek állomáshelyükre, ahol újra lelkipásztori munkába álltak. A deficienciában töltött napokról is megőriztek érdekes részleteket a források (pl. „rendbontásként” hazafias nóták éneklése).

Hogyan viselték a tisztázó eljárások lefolyását az érintettek? Fontos tényező volt az eljárások során a lelkészek önérzete. Sokan úgy érezték, komolyan nem mérlegelhető „vétségek” alapján róttak ki rájuk látszat-ítéleteket, hiszen azért vonták őket felelősségre, amit sokuknak maga az ítélkező fórum engedélyezett. A látszat-ítéleteket viszont mégis valóságosan elszenvedték, egyházi fenyítésükkel folt esett papi becsületükön. S ha nem mentek bele a „játszmába”, ha nem vették föl a bűnbánó vétkes szerepét, ha nem fogadták el a szabadságharcra kapcsolatos siralmas emlékü forradalmat, pártütést, sajnálatos eseménye-

ket emlegető retorikát, ha megpróbálták igazukat bizonygatni, azzal politikai nehézséget okoztak, kényelmetlenné tették mind a maguk, mind pedig a bíróság helyzetét. Néhány káplánnak bizony hasonló problémákat jelentett a tisztázó eljárás, elkeseredésükben még elbocsátásukat is kérték a papi rendből, ill. távoli vidékre, külföldre kívántak távozni. Hasonló távozásokra végül nem került sor.

Az egyházmegye központjában nem értelmezték szigorúan az ítéleteket, nem voltak pl. hosszabb távú következmények. A néhány hónap deficiencia (kötelező lelkigyakorlat), „házi őrizet” jellegű körülmények között gyorsan letelt, s hamarosan a kamarai kegyuraságú plébániákra is első helyen jelöltek tisztázó eljárásom átesett személyeket, azaz remélték, sőt meg is kapták az uralkodót, ill. az ő hivatalait képviselő személy jóváhagyását egykori honvéd papok plébánosi kinevezéséhez... A későbbi életutakat tekintve sem figyelhető meg komolyabb mellőzöttség vagy megbélyegzettség. A káplánokból néhány év múlva a dolgok rendje szerint plébánosok lettek, címzetes apátok, esperesek, sőt kanonokok is kerültek ki közülük. Az 1848-as múlt kérdése tehát csak ritkán tért vissza, de mint látni fogjuk, Szép Ferencz esetében éppen egy ilyen kivétellel találkozhatunk.

Viszonylag keveset árulnak el a kalocsai források az öt papnak a peréről, akiket világi fórumon ítétek el és várfogságot szenvedtek.¹⁶ Ők jelentették politikailag a „súlyosabb eseteket”, amelyeket a fegyelmi bizottságok, a császári katonai szervek „fenntartottak maguknak”. A beavatkozás pontos menetét nehéz rekonstruálni, de egy dolog bizonyos: mindannyian csak szóval vétettek, vagyis a kimondott (vagy esetleg írott) szó esetükben súlyosabb büntetést eredményezett, mint a szentszék előtt a honvédek fegyverfogása... A pártütőkkel való együttműködés, az uralkodóház elleni izgatás szerepelt a vádakban, ez a valóságban a lakosság szószékről történő buzdítását, a magyar kormány rendeleteinek felolvasását, vagy éppen „swarczgelb kutyák” emlegetését jelentette. Az öt elítélt közül Szekeres György plébános a börtönben halt meg. Domsics Antalt hazatérése után nyugalmazták, hamarosan ő is elhunyt. Hering Lipót és Fratrius Lőrinc csak kb. egy évig voltak börtönben. A hosszabb ideig, négy-öt éven át fogva tartott Domsics Antalt és Sörös Imrét, valamint Szekeres Györgyöt az egyházmegye időn-

ként pénzküldeménnyel segítette. A hazatérők újból egyházi szolgálatba álltak, de a börtön emléke, a személyükkel kapcsolatos óvatosság őket már halálukig elkísérte. Néhány esetben tehát nem sikerült az érseknek megvédenie papjait. Az ítéletek enyhítésének kérelmezésén, segítő küldeményeken túl az egyházmegye az ő esetükben nem sokat tehetett. A várbörtönökbe zárt papok példája szempontokat adhat az egyházmegyei bíróságok fentebb részletezett működésének megítéléséhez is: ezek a bíróságok, s az itt folyó tisztázó eljárások tették lehetővé, hogy komoly büntetés és törés nélkül vészjelje át az abszolutizmus éveit az 1848-49-ben szerepet vállaló papság jelentős része.

Mit tett Szép Ferencz 1848-49-ben?

A Szabadkára vonatkozó helytörténeti irodalom szerint pl. újságot szerkesztett, a lakosság minél szélesebb körű informálására (*Honunk Állapota* 1848 november-decemberében, *Közlöny kivonata* 1849 március-áprilisában), s a nép tájékoztatására a szószerket is gyakran felhasználta... A fennmaradt lap-példányok alapján megállapítható, hogy az országban zajló eseményekről határozott véleményt formált, szókimondóan fogalmazott, s a Habsburg-ház magatartását-cselekedeteit elítélte. 1849 telén-tavaszan részt vett Szabadka védelmének szervezésében, tábori lelkészi szolgálatot végzett a nemzetőrök között. (A védelem segítésére egyébként Kalocsáról és környékéről is több száz nemzetőr érkezett a városba.) A történetek háttérében az állt, hogy Vécsey Károly bácskai hadosztálya 1849 január végén Szegedre vonult vissza (a nehézségre fordult katonai helyzetben a reguláris erők Bácskát és Bánátot tulajdonképpen kiürítették), s így Szabadka lényegében védelem nélkül maradt az előrenyomuló szerb felkelőkkel szemben. A szerbek bácskai pusztításairól megdöbbentő hírek érkeztek, így a város még január végén népfelkelést hirdetett. A Bajmok-Szabadka közötti területen végül március 4-5-én összecsapásokra is sor került, ahol a vészjelzésre Szegedről Gaál László alezredes vezetésével érkező reguláris erők (mintegy 3 ezer katona), valamint 7-8 ezer főnyi nemzetőr győzelmet arattak a szerb felkelők kb. ötezres csapatával szemben, s a szerbek tizenhárom ágyúját is elfoglalták. A város fellélegzése után erősödött fel

újra Szép Ferencz sajtótevékenysége, s márciustól jelent meg újabb munkája, a *Közlöny Kivonata*. A cél változatlanul a lakosság tájékoztatása volt az országos és helyi eseményekről és azok összefüggéseiről. Ellentmondásosak sajnos az információk azzal kapcsolatban, hogy meddig jelent meg az egyébként heti rendszerességgel kiadott *Közlöny Kivonata*. Egyes vélemények szerint április elején szűnt meg, mások szerint még május elején is megjelent, kihirdetve a függetlenségi nyilatkozat szövegét. Egyesek azt is tudni vélték, hogy a Habsburg-ház trónfosztását a Szent Teréz templom szószékéről Szép Ferencz hirdette ki, ezután májusban a nemzetőrök tábori lelkészeként Perczel Mór honvédtábornok hadosztályához csatlakozott, és május végén Titel sikertelen ostrománál is jelen volt.¹⁷

Némileg ellentmondanak az 1850-es kalocsai tisztázó eljárás iratai a fentebb leírtaknak. Szép Ferencz itt olvasható, latin nyelvű vallomásában elhárítja a személyét ért vádak paphoz nem illő viselkedésével kapcsolatban. Bizonyos feladatok, pl. a város védekezésének szervezését stb. szerinte magyarázzák a körülmények, a szerb felkelők támadása, s az ezzel kapcsolatos végveszély. Újságot (*Honunk Állapota*) is csak a hírek minél jobb terjesztése érdekében írt, de egy példánya sem maradt fenn a vallomás szerint. (Egy-egy fennmaradt példány valójában igen nagy veszélyt jelentett volna rá nézve, így a kiadvány rejtegetése, tartalmának elhallgatása szükségszerű volt.) Szép Ferencz írásából azt is megtudhatjuk, hogy 1849. március 15-én Batthyány Kázmér kormánybiztos parancsára ment el a „mozgó csapathoz” tábori lelkészi szolgálatra, erről akkor a szentszéket is értesítette, de választ nem kapott. Ez a szolgálata április végéig tartott, utána az óbcesei táborban volt. A kormánybiztos parancsára két hónapon át állt tábori lelkészi szolgálatban, ez idő alatt kifejezetten csak lelkipásztori szolgálatot végzett, amelyre többek között a kolera miatt is igen nagy szükség volt. A császári sereg érkezése után azért nem tért vissza Szabadkára, mert félt a rácok gyűlöletétől. Komoly veszélyben érezte magát, meg akarta várni a biztonságos körülményeket. A vallomás semmilyen konkrét harci cselekményt, ütközetet nem említ, és a kormánybiztos nevéen kívül semmilyen katonai alakulat vezetőjének neve sem szerepel benne.¹⁸

Venerabile Consistorium Metropolitanum!

Luctuoso bello civili, quo Babaria nostra, imprimis vero Archidieccesis
haec, annis elapsis, male sanorum consiliorum in detrimentum salutis publicae, inmani cum
exasperatione flagrabat, vi circumstantiarum, et cogente necessitate infeliciter esse
situm, in vobis ordinum altissimorum, ad summa propoſita, in sequentibus hinc
sinceram declarationem meam humillime subſtans, coram benignam patientiam
vram, si forte prolixior in exponenda causa sum futurus, cum unice expedito circum-
stantiarum hanc evidentem, et satisfactionem sinceram efficere possit.

Quintum 1. Wamen, aetate, tempus ordinationis, qualitas praegrati officii.³

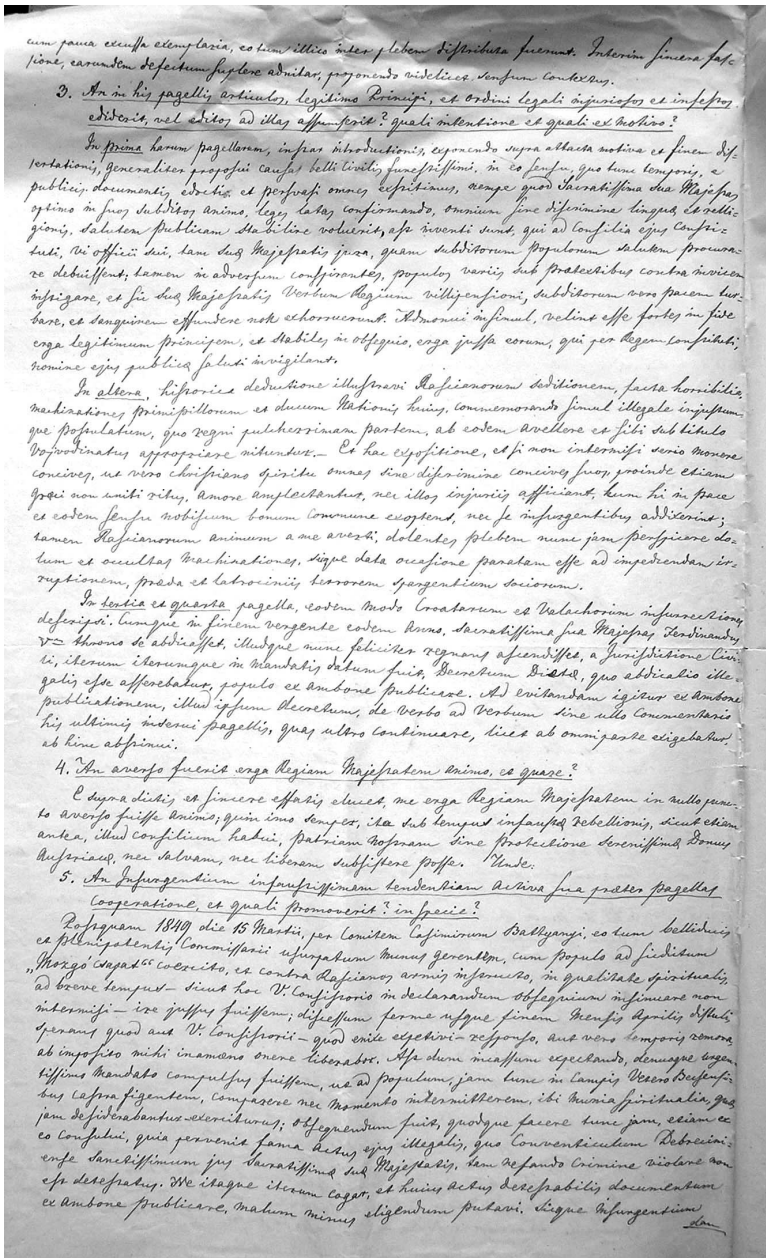
Franciscus Szep, Romanorum 41, in Presbyterum ordinatus 1805 die 21 Septembris,
ultimis temporibus Capellanus M. theopoli ad stam theopoli.

2. An pagellas aliquas, et nominationes quos, sub epocha inſuſta rebellionis con-
stantinensis seu vedgerit? Producat exemplat.

In loco praesentato munere capellani perſuectus, omne studium et animi curam
in eo dirigere conatus sum, ut omne officio adhaerere, quam fidelissime adimplere ve-
lorem, nec sine fructu; nam fidelis populi, imo et cultiorum in me et conatum meum
confidentia, quem jam latissimam dederat, plurima posse proficere proficere, ita sancti
nosens fidei, quam animarum salutem. Indignis, inordinatis Patriarum saeva cum
cauditate et barbarie coepit, atque usque fisco continere, non tantum me, sed
omnes in illis oris, muris spiritualibus defringentes, et vera activitatis ingrate
craipuit. Et enim in dies crescente periculo, populi defensionem visis, et sanorum in
viditionis autem ordini servando intendi, non tantum saeva regere, verum ab
animarum curatoribus, talia etiam, episcopice coeperunt, qui temporibus pacis officio
sacerdotali incompatibilia fuerunt. Sic factum est, ut Jurisdictionis Civitatis, inter
alia, continis nobis, supeditatas dispositiones, Senatus M. theopolitani, 1848
die 14 mensis Novembris, omnibus in eadem Civitate sacris muris defringentibus, servare
tamquam deatui consultum injunxit, quatenus data omni occasione, in specie Conci-
onibus, de tempore ad tempus fidelium populum, de statu sortis patris, de causis
belli, de progressu sanorum inferre, atque sic ad defensionem animare, strictissimi
officii esse putaverimus. Obediendum erat, ne refractatione enim, formis jam usque la-
satis, non tantum malo nullum tedium addatum, verum igni oleum adſuſum fu-
erat, eo magis, cum eodem tempore Manifestum clarissimum dux Regipolis, quo tam
Baptiani, quam Croatis insurgentes, hanc pacis turbatores, et contra legem post-
talem rebelles, declarabatur, ad publicam rebellionem peraverit. Infelix igitur obtempe-
rimus. Atque max evenit, ut unus vel alterius promulgatione, non perfecte intellecta, in
adversum sensum dehortis, et sic corrupta vera significatione de ore ad os propagata, non
magis meum et deſperatione exarbitret, quin congruisset, imo exasperavit. Ut ego
turbatorum eruptionem una ex post praegredium, ex alia vero, Cathedram ducant, unica pro-
mulgatione Verbi divini infirmitatem a propam orationibus liberarum, infelix me in-
sic cogitatio, typo vulgari ea, que ibi dicenda fuissent. Rursum et civitatis primoribus
quibus sensa communicavi, bene, licita, suo, ad efficiendum animarum. Et de quatuor
pagellas, quibus hinc mensibus Novembris et Decembris sub titulo "Romanus theopoli
a theopolitana theopoli optima intentione, videlicet ad animas plebis congruenter
vulgari. Summe dote, me non esse in statu, eosdem hi produci, cum

Szép Ferencz tisztázó vallomása a szentszék által feltett kérdésekre
1850. május 28-án (1. oldal)

Szép Ferencz a kalocsai források tükrében

Szép Ferencz tisztázó vallomása a szentszék által feltett kérdésekre
1850. május 28-án (2. oldal)

damnablem lentoniam, sponte et propria voluntate, nulla activa cooperatione promovi. In casibus enim, jussu prefati Comitis, qui etiam tunc, dum me obligatio erga Venerabile Comissorium exasperatum, mandata sua esse uniusq; leges obligantes distulit, per dies, hebdomadas, unice spiritibus profertur dum officis, quorum ibi, grassante in summo gradu morbo cholera, maxima necessitas fuit.

6. An rebellionis comites, laudibus extollendo, et legitimam potestatem vituperando, animas habitatorum a legali ordine deducere constet vobis?

Erga Comites rebellionis, inde ab initio, quin in eis ab omni prioribus, antequam videlicet subreptio ordinis legalis confecta fuisset, nullo signo sympathia ducebat, semper metuens — quod etiam insubitum est — illorum Moliminibus insensit, citius hinc, Venerabilem pulchrum subversum sui. Et idcirco, dum etiam hi; diebus turbulenti, caeteris, potestatem ad defensionem sui contra barbaros more factos impetus Ruffianorum animare debueram, curi me populus indignis vocibus Januorum Laudibus, ad serva deducatur. Minime quae fuit, ac in 2 et 3. punto recensitis pagellis, nec vobis facta exponere vobis eorum.

7. An occasione ingressus Caes Regii exercitus profugentibus, diutius habitaverint, et quare? exponat finem causae.

Eius occasione ingressus Caes Regii exercitus e Civitate egressus fuerim, distinguere habitaverim Venerabile Comissorium notum est. Causa autem fuit, — ac hoc est signum debet etiam jam patet — videri Ruffianorum — de quorum vita et fortuna, classemque plebis impetum, temporibus turbulentiis hi; me arectis, dum vixim quae recordatio est. Verum videri inde profugis, quod per me populus de eorum sceleris potestatis Machinationibus edocuit, illi finem sum assigui, videlicet Civitatem exprobandi et catholicos incolas inde fugandi, impediti fuerunt. Lege, nisi illi cum ingressu Caes Regii exercitus tyrannidem accepit, potero quoque ibi summa cum iniquitate habitare viderent, nec fugiendum nec habitandum mihi fuisset, non enim propter illos occupatos habitarem. Verum nunc, non tantum mihi, sed et alii, per turbulentiis, Civibus, communitatibus gravibus molestias, causant, et pecuniis conivent. Denique

8. An fassione suam sepius comprobare possit, vel in capum eligendo, cum iuramento confirmare paratus sit?

Haec sunt Venerabile Comissorium, quae mihi sincere, ac una cum humilitate declaranda fuisse, quare cum maxima ex parte talia sint, quorum veritas non nisi iuramento publico, sed praesentibus non existentibus, aut vero sepius Comissorium, vel in unam aut aliam partem interesset comprobari possit. Idcirco Venerabile Comissorium de hispan fuerit, habissime confidentis, omnia respecta iuramento confirmare paratus est.

His itaque sincere professus, obsequiosissime subieci me amplissimis iudicibus Venerabilis Comissorii, et praesto animis expecto gratissimum decernere. Sine me de infelici, non prognia Valentate, sed circumstantiis temporum adiecta sorte mea, perhasus enim mihi sum, Venerabile Comissorium facturum, quod legum imperitiam, iniquitatem et hinc in me comprobata benevolentia exequere videbuntur. Et idcirco amplissimum gratias et benevolentiam, quae mihi cum obsequio commendatus, cum offensa servorum hanc persevero

Venerabilis Comissorii Metropolitanam

Colocis 1850 die 28 Maij

Scimus ac Civis obsequiosissimus

Franciscus Kopp
Arch. Dir. tot. Hungar.

Szép Ferencz tisztázó vallomása a szentszék által feltett kérdésekre
1850. május 28-án (3. oldal)

Figyelembe véve az említett korszak hadtörténeti eseményeit, megállapítható, hogy a Perczel Mór által vezetett IV. Bácskai hadtest a térségben 1849 március közepén Pétervárad felmentésére indult, a következő útvonalon: március 23-án Ókanizsát és Zentát szabadította föl, március 25-én Hegyes, majd 26-án Verbász és Kúla következett, március 27-én Kiskér után érkeztek Péterváradra. Szenttamás sáncainak ostroma április 3-án volt, s április 7-én Goszpodince, az ún. római sáncok bevétele és Csúrog felszabadítása után a sereg Földvárra majd Óbecsére tért vissza. Ezután április 11-én került sor a Titeli fennsík első sikertelen ostromára.¹⁹ Elképzelhető, hogy a Szép Ferencz vallo-másában említett, mozgó csapatoknál teljesített szolgálat ehhez a hadjáráshoz kapcsolódott. Április végén Perczel Mór seregével átkelt a Tiszán, és május 10-re egészen Pancsováig jutott, miközben a szerb felkelő csapatok kivonultak az országból.²⁰ Erre a hadjáratra Szép Ferencz valószínűleg már nem kísérte el a katonákat, Kalocsán tett vallomása szerint az óbecsei táborban volt, ahová egyébként Perczel csapatai is többször visszatértek (a tábor a magyar katonai utánpótlás gyűjtésének-rendezésének egyik helyszíne volt). Egy rövid pihenő után, május 22-26 között próbálkozott Perczel Mór újra a Titeli fennsík elfoglalásával, ismét sikertelenül, s a fentebb említett információk szerint itt Szép Ferencz is újra jelen volt, bár vallomásában nem említ hasonló harci eseményeket (tábori lelkészi szolgálatának időtartamaként két hónapot említ, ez május közepén elméletileg lejárt). Részvétele mégis elképzelhető, s a sikertelen ostrom és a június 7-én, Kátynál elszenvedett vereség után egyébként Perczel csapatai ismét Óbecsére vonultak vissza. Az óbecsei tábor végül június 25-én verte szét Jellasics serege.²¹ Bácskában Guyon és Kmety tábornokok vezetésével júliusban még folytak harcok, július 13-14-én Kerénynél, ill. Hegyesnél és Kúlánál győztek a honvédek Jellasics ellen. Kmety ezután Péterváradra vonult, Guyon újra a Titeli fennsík bevételeivel próbálkozott, ismét sikertelenül. Július 25-én azonban a kormány a honvéd csapatokat Szegedre rendelte vissza, s ezzel a magyar hadi tevékenység a térségben tulajdonképpen befejeződött.²²

Az említett időszakban, 1849 tavaszán Szép Ferencz minden bizalommal lelkipásztori teendőket látott el a nemzetőr csapatok és honvé-

Nagy Melkóváru és Fő-Főrelendő Gróf Érsek Ura!
Kegyelmes Uram!

Nagy Melkóvárodnak helyi Magas lelkü kegyelme, mellyel emberi gyarlóság is a világra közzülmények hatalma által bollastra vezetett fiait, a világi sajo-
vadás helyett, elváratani melesővartott; aminek egy-
résztben soha elgigi ki nem tűndethető kála ezket.
re gőzjésti keblemet: egy más részben föllátoit,
hogy legkellottó fiúi a lakatoszággal járuljak ke-
gyes veine elébe, esedervein, miszerint kegyelmi-
nek jószákonyságát, velem kovább is, ezeketni is,
mélis bűnhődésem hátralevő népét elengedve,
mindig a legbüszgőbban vifelt kapláni hivatalom-
ba vilóra helyarkotni, kegyelmeven melesővartok.

Melkóváru Kegyelmes Uram! két hónapnak
előtte nem mint szigorú bíró, hanem mint elbán-
tandótt gyermeke jószágát somán okaját ta-
lóttá, nem is endemem, hanem kegyelme kecsint
hímondó föllöttem itelest, s a világi karkorokot
skellenetül való megkifutalátva, a nagy világot
elváratni s esedevő magányba vonulni, is itt, el-
melkedve, imádvag s Estenes könyvek olvasása által,
az Anyakentegyház jámbor skellenet szivombe vif-
va idezni usavított; ezekkel kegyelme kegyelme-
gábol, miképen ként oxilja, nem a hónapokig
tartó bauxulo bűnhődés, hanem esedevő elromi.
Ez okonál fogva, azon időn át, mellyet elromi.
látamban, megnyugodva kegyes áitörkedéseiben, kü-
netleni foglalatok fivárfán töltöttem, csak egy pil-
lanatot sem mulasztottam el, s megimert ként
csül elváratni föllátoitni, s oda melesővartó
hagy kivételre az s embert, az Isteni kegyelme
kőrehalálával, új s jobb is fivésti esedevő köm-
sivéste öleörköjém. Melly körekejésem, az I-
sere Fő-Főrelendő s Nagyváros Gargato Ura, ki
gyakorlatos kegyes volt melesővartó, s legkivésti
Tanácsbíróvározt adhatja.

Szép Ferencz kérelme Nádasdy Ferencz érsekhez
hátralevő büntetésének elengedéséért (1. oldal)

Szép Ferencz a kalocsai források tükrében

Ez így, imdár kiíratott időm, meg le-
 töltene nincs, de mivel, nem csak megcsófordu csom-
 lakomest, hanem egyfolyamán kebelemben a legfor-
 zóbb s legifjabb vagy is, keletkezett, szent hiva-
 talombani munkálatok, melynek elni is hátrá-
 mindig örömem is, de véglegem volt, oly annyira
 hogy a tavaszi idők elő ideje baltádom is, túl
 aradott burgóvágom következménye lett; arást
 károl a világ kaja okajavától, távol az élee
 kelemeinek vágyától, egyedül hivatalos körm-
 kelőtreje utanni savigatból, evedekem Nagy-
 Melróvági, kegyelmes Urannak, népszerű te-
 kintetke nemű Melróvágiak, hogy az itt el-
 kött időm kivül, más a lefolyás telen, önnin ma-
 gamas korborsatra a leg, arányosabb elvárásokra,
 meg, teljes hónapon át, fardítottam időmet, önma-
 gamba párlaj, s aron épenes gyakorlatokra, mellye-
 ket a promon magányosság enged: és ezek követ-
 keztébe, a további büntetés alól fölmenteni
 magyalkúien kegyelkezzék.

Midőn ezen legaláíratosabb esedékeim,
 mellyel való hivatalomba való visszra helyerte-
 kezemet fűni hivóvalással hírem, megújítani ba-
 tartadnam; s aron sfirenke becsületeséggel, melly-
 lyel eddig minden fordulatokban sáfornak él-
 tem, igazságot is fogadva tennék, hogy ezendül,
 felkérlekett erővel is, burgóvágással kívánok el-
 jönni hivatalomban, s kegyelmi egy épen, mint
 az Anyafülszékén díszítégek: a leg, mellyebb
 fűni aláíratoséggal, is fenséke kezeimel cö-
 kálaja mellett, vagyok is, maradok

Nagy Melróvági és Szépfelendő Gróf Ersekhez
 Kegyelmes Urannak

Kalocsán 1850. Julius 25. kén

leg engedelmesebb és aláíratosabb
 fia és botgája

Szép Ferencz
 kalocsai Ersekhez a földmőlyeg.

Szép Ferencz kérelme Nádasdy Ferencz érsekhez
hátralevő büntetésének elengedéséért (2. oldal)

dek között. Tábori lelkészi kinevezésének ugyanakkor semmi hivatalos nyoma, ezt a tevékenységét tehát mindenfajta kinevezés vagy juttatás nélkül végezte, vagyis nem volt katonai állományban.²³ Külön kérdés lehetne Szép Ferencz tábori lelkészi- és sajtótevékenységének egyeztetése. Időközben ui. valószínűleg kb. heti rendszerességgel jelent meg a *Közlöny Kivonata*, kérdés, hogyan tudta végezni szerkesztői munkáját Szabadkától távol, a mozgó csapatoknál vagy éppen az óbecsei táborban? Ennek megítéléséhez szükség volna a *Közlöny Kivonata* megjelenési körülményeinek alaposabb vizsgálatára-ismeretére, mely a fennmaradt kevés információ fényében sajnos csak nehezen végezhető el.

Szinte semmi bizonyosat nem állíthatunk Szép Ferencz június-júliusi tartózkodási helyéről. Nem tudni, ott maradt-e az óbecsei táborban június végéig, esetleg részt vett-e az említett júliusi harcokban. Vallomásának kiegészítéseként megjegyezhetjük, hogy 1849. március 15-től a Szabadka-Szent Teréz plébánia anyakönyveinek tanúsága szerint valóban eltűnt a kápláni szolgálati helyéről, és az említett két hónapos tábori lelkészkedés után sem jelent meg ott újra. Legközelebb majd egy év múlva, a tisztázó eljárás keretében találkozhatunk a nevével Kalocsán...²⁴

Szép Ferencz tisztázó eljárása Kalocsán (1850)

A Kalocsai Főszentszék 1849. október 1-jén, Kalocsán kelt levelében összegezte Nádasdy érsek kérésére információit az egyházmegyes papság forradalmi szerepvállalásáról, és küldte el azt a Bécsben tartózkodó főpapnak. Az említett irat három csoportba sorolta a résztvevőket, az első a császári uralkodóház ellen nyilvánosan fellépő és a régi rend ellen nyíltan buzdító papok csoportja volt, ebben a 13 fős csoportban szerepelt Szép Ferencz neve is. A második csoport a fegyveres szolgálatot vállalók (honvédek, tábori lelkészek) köre volt 14 fővel, végül a harmadik csoportot a különféle eszmék viharában megtévedtek és egyházi fegyelem szabályai ellen vétők jelentették, újabb 15 fővel.²⁵ A történetek elemzése, a vétkesek száma és csoportosítása ugyan a későbbiekben még változott, de annyi bizonyos, hogy Nádasdy érsek Scitovszky János hercegprímáshoz írt, 1850. március 18-án, Kalocsán kelt levelében Szép Ferencz nevét ismét az első csoportban (három

másik névvel együtt), kiemelten említette. A szöveg szerint Szép Ferencz követte ugyan a lázadók táborát, de fegyvert nem viselt, és inkább civil tevékenységével (beszédok, röplapok, cikkek írása) emelkedett ki.²⁶ Az említett levelezés tulajdonképpen már a hamarosan megkezdődő szentszéki tisztázó eljárások előkészítésére irányult. Kidolgozták a kérdőpontokat, felderítették az érintettek tartózkodási helyét és meghívták őket Kalocsára.²⁷

Amint azt korábban említettük, Szép Ferencz 1850. május 28-án, Kalocsán írta tisztázó vallomását a szentszék által feltett kérdésekre. Négy hónapi penitenciát kapott, de két hónap múltán, július 25-én már hátralevő büntetésének elengedését, ill. papi szolgálatába történő visszahelyezését kérte. A levél érdekessége egy megjegyzés, miszerint *„az itt eltöltött időn kívül, már a lefolyt télen, önnön magamat kárhóztatva a legszorosabb elzárkózásra, négy teljes hónapon át fordítottam időmet önmagamba szállás, s azon istenes gyakorlatokra, melyeket a szomorú magányosság enged...”* Ez a négy hónap tulajdonképpen bujdosásának idejét jelenthette, s megállapítható, hogy a kivárás helyes taktikának bizonyult az ő esetében. Kérését penitenciájának lerövidítésével kapcsolatban kedvezően fogadták, 1850. augusztus 1-jén állította ki az érsek a felmentő iratot, s a szükséges hűségükük letétele után (Testimonium super purificatione), másnap Csantavért jelölték meg szolgálati helyéül, ahol még augusztus folyamán szolgálatba is állt. (Az, hogy nem régi szolgálati helyére, Szabadkára került vissza, nem meglepő annak ismeretében, hogy a tisztázó eljáráson áteső papok esetében általában változtattak a szolgálati helyeken, ezzel is elkerülni igyekeztek az esetleges kellemetlenségeket és a feltűnést.) Szép Ferencz szentszék előtt bevallott vétségeit tehát nem ítélték meg nagyon szigorúan Kalocsán. Úgy tűnt, ezzel az ügy végleg lezárult, de valójában csak kb. fél éves nyugalom következett.²⁸

Újabb tisztázó eljárás Temesváron (1851)

1851 márciusában, Csantavéren kelt Szép Ferencz levele, melyben jelezte, hogy a vajdasági katonai bíróság Temesvárról felszólította, hogy tisztázza magát bizonyos vádak alól, és folyó hó 19-re beidézze.

Ego Franciscus Képp, iuro per Deum Verum et Sanctum, Beatissimam sine labe conceptam Dei Genitricem semper Virginem Mariam, omnes Sanctos et electos Dei, quod Reverendissimo in Christo Patri, ac Domino Domino Francisco a Paula et Comitibus, de Naderst, misericordie divina sacra Metropolitanae sedis Coloniensis et Basiliensis Canonice Unitatum Ecclesiarum Archi-Episcopo, qua vero et legitime Ordinatio mea, Successoribus eius, Confirmandis, item pro tempore Vicariis, et Causarum spiritualium Auditoribus Generalibus, V. S. D. N. S. et Parochis meis fidelibus ero, et reverentiam, atque debitam obedientiam praestabo, Constitutiones et Ordinationes, Diocesanas recipiam, Citationibus et Iudiciis obtemperans, eo, Muneribus meis, bene et laudabiliter, ac pro viribus, multo minus Abbatum neque Capellanatum Parochias designandum, multo minus Abbatum Archi-Dioecesim sine licentia a Reverendissimo in Christo Patre et Domino Domino, pro tempore Archi-Episcopo Coloniense et Basiliense Ordinario, neque Archi-Procuratore meo Successoribusque eius scripsit ostensa, quoquo modo deferam, vel permittam. Non minus sincere factos et declaro, quod quemadmodum in praesens nulli seorsum Societati addixerim, ita spondeo et iuro, quod nec in futurum simili illegati, ex Ecclesia vel Civitate permittam Societati memet addicere, vel saltem occultare, et celebrare sim, quin potius praecipua Curarum et intentionum meorum semper futura eorum, ut salus et tranquillitas publica, libertas perscrutetur. Si me Deus adjuvet, Beatissima Virgo Maria, et omnes Sancti.

Locum Coloniae 1850. Die 31 Mensis Julii

Franciscus Képp
 Archi-Dioec. Col. Basilyz.

Szép Ferencz hűségesküje az egyházi hatóságoknak

Ego Franciscus Szep iuris per Deum Vivum, beatam Virginem
Mariam et omnes sanctos, fideique meo sponte, et apponitio, qu
sacratissimo ac potentissimo Imperatori et Regi Apudsolius
Francisco Iosepho t^{mo} Domino Domino Clementissimo et leg
timis eiusdem Successoribus perpetuo fidelis, et obediens subd
ito, omnique emolumenta eiusdem invictissimi ac Clementissim
i Domini mei, atque Augustissimae eiusdem Domus Austriae pro post
meo promovebo, damnaque ipsa prope lacum avertam, si me Be
adiuvet, et omnes sancti et Electi Dei.

Datum Colocae 1850. Die 31 mensis Julii

Franciscus Szep
Arch. Duce. Col. Szep

Szép Ferencz hűségsküje az uralkodónak

Kérte a kalocsai szentszék közreműködését-segítségét a tisztázásban, ill. felmentését szolgálati kötelességei alól távollétének idejére. A szentszékben a levelet március 27-én olvasták, és még aznap válaszoltak. Távollétét engedélyezték, igazolták kalocsai tisztázó eljárását, elismerték, hogy Szép Ferencz 1849 márciusában valóban küldött értesítést a szentszéknek arról, hogy Batthyány Kázmér kormánybiztos parancsára táborig lelkészi szolgálatot végez, s e közreműködését kényszer hatására tette. Az eredeti iratot viszont - a szentszék megfogalmazása szerint - sajnos nem iktatták, s a zavaros körülmények között nem is adtak rá választ. Elképzelhető, hogy Szép Ferencz még a szentszék válasza nélkül, 1851 március 25. táján távozott Csantavérről (március 24-én még keresztelt, utána nem szerepel többet a neve). Látható az is, hogy az igazolással kapcsolatos levélváltás, valamint Szép Ferencz elutazása a temesvári idézés említett dátumához képest elkésett.²⁹

Szép Ferencz életének erről az időszakáról Kalapis Zoltán életrajzi írásában az szerepel, hogy egyházi felmentése után állomáshelyét nem foglalhatta el, mert „szabadulása után, egy fogóbér reményében tett feljelentés alapján a császári hatóságok letartóztatták, s Temesvárra kísérték vizsgálati fogságba, ahol a kalocsai papi fenyítőházhoz képest embertelenebb körülmények közé került... Szép Ferencz csaknem egy álló esztendeig raboskodott”.³⁰ Az idézett résznél forrás megjelölés nem szerepel, a kalocsai iratok alapján viszont a megállapítások több ponton is tévesnek mondhatók, ill. kiegészítésekre szorulnak.

Egyrészt láthattuk, hogy kalocsai felmentése után Szép Ferencz több mint fél évet csantavéri káplánként szolgált. A temesvári tisztázó eljárás ösztönzője valóban feljelentés, esetleg valamilyen újabb információ-vizsgálat lehetett, a fentiekben láthattuk, hogy Szép Ferencz korábbi írásai-megnyilatkozásai bőséggel szolgáltattak egy ilyen vizsgálathoz alapot, e megnyilvánulások politikai megítélése miatt komoly veszélyben volt. Tartózkodási helye az újabb vizsgálat idején azonban nem a börtön volt, és feltehetően nem is Temesváron volt az ezt követő időszakban, hanem otthon. A temesvári katonai bíróságon ui. még május 22-én kiállítottak egy igazolást arról, hogy egy 1849 decemberi rendeletre történő hivatkozással a Szép Ferencz elleni eljárást megszüntették, s erről egy 1851. május 31-én kelt levélben őt is értesítették. A levelet Csantavérre címezték, de Szép Ferencz ekkor már nem itt tartózkodott, június 8-án pl. Szabadkán keresztelt, otthon lehetett, szüleinél. Nem is biztos, hogy megkapta a levelet, mert július 2-án újra Temesváron járt, s ott a püspökségen kért közbenjárást-véleményt tisztázó eljárásának megnyugtató befejezéséhez. A püspöki titkár viszont igyekezett erről lebeszélni, mondván, hogy az ő tisztázó eljárása csakis egyházi hatóságra tartozik, nem pedig a hadbíróságra. Erről a beszélgetésről aztán az említett titkár értesítést is küldött Nádasdy Ferenc kalocsai érseknek, aki ezután kikérte a temesvári hadbíróságról Szép Ferencz iratait.³¹ Július végére azonban az érsek meghalt, az ügyet helynöke tudta folytatni, ő kapta meg (júl. 25-én), és küldte vissza használat után (szept. 5-én) a hadbírósági aktákat Temesvárra. Az ügy tisztázása tehát 1851 szeptemberében végleg lezárult, és Szép Ferencz 1851 októberétől már régi kedves helyén, Sza-

badkán, a Szent Teréz plébánián folytathatta kápláni szolgálatát (október 17-től folyamatosan itt keresztelt).³²

A hadbírótság előtt zajló purifikáció kurtasága (az eljárás megkezdése, majd gyors beszüntetése) szinte banálisnak tűnhet. A valóságban azonban egyáltalán nem volt kockázatmentes. Igen nagy tétje volt a hasonló tárgyalásoknak, s a vétségek megítélése, a kiszabott büntetések szigora egyáltalán nem biztos, hogy a múlt idővel egyenes arányban csökkent. Igaz ugyan, hogy Haynau után voltak különféle amnesztiák és engedmények, de a politikai helyzet változásaival a bíróságok működése is változott-szigorodhatott. Alig néhány hónappal Szép Ferencz felmentése után három egyházmegyés paptársát kötél általi halálra ítélték (az övéhez hasonló tevékenység miatt), majd végül újabb pár hónap elteltével 6–10 éves várbörtön büntetésekre enyhítettek az ítéleteket. Pedig időközben csak annyi történt, hogy Kossuth elhagyta Törökországot, megkezdte utazásait, s az osztrák titkosrendőrség riadót fújt, újabb összeesküvések-lázadások rémhírét keltve...³³

A tisztázó eljárások kellemetlenségei és izgalmai ellenére, 1851 októberétől Szép Ferencz újra Szabadkán szolgált, s ismerve ragaszkodását e városhoz, azt is mondhatnánk, a történet mégis jó véget ért. Papi szolgálatának helyszínét, újra megnyíló lehetőségeit tekintve mindenképpen. Néhány éven belül ugyanakkor az is kiderült, hogy 1848–49 következményei továbbra is elkísérik, s az ügy, melynek kapcsán a téma újra előkerült, plébánosi kinevezése, pontosabban annak késleltetése lett...

Szép Ferencz szabadkai plébánosi kinevezése

1854. január 10-én elhunyt Czorda Béla, a Szabadka-Szent Teréz templom prépost-plébánosa. Kalocsáról Szép Ferencz káplántársát, Probojcssevics Jánost bízták meg ideiglenesen a plébánia vezetésével, míg az új plébános kinevezése meg nem történik.³⁴ Szép Ferencz ekkor 46 éves volt, húsz éves káplánságának idejéből 12 évet Szabadkán szolgált. Figyelembe véve életkorát és kapcsolatát a várossal, szinte kézenfekvő lehetett a gondolat számára, hogy a plébános megbízatásra pályázzon. Probojcssevich 41 éves volt, és 1849 augusztusában került a

Melkővárosi Bispóknak és,
Kegyelő Urának.

Resz. Szép Ferencz káplány. Úr mai nap megjelent
itt, hogy a világi hatóságok által purifikációs
irányítással foglalkozó. Székelyországban az
ezen lejárattal, melyre eddig nem volt semmi
vétel, minian fensőbb végzési iradalmat
a hadi tanácsoktól nem purifikál, hanem papo-
ra névre a fő meggyei ként felül a purifi-
káltó bírók. Szép Urnak átadtam ma délután
a Magyarokhoz és a magyarok vonatkozó leír-
tái, a mellettköz pedig két lón a görögök
Közel fele az eddig. Erősebb leírások.
A haditanácsok írásokat hoztak a kúriák az
az tárgyalt a papoktól kért iram anyagok,
melyekben ha bármely igen igen st. it. ex. ex.
előre fordult, a purifikációt kifizetés munda
in itly purifikált egyenlet már karamai
plébaniaira jöttök a fő feltevések a mag-
yary ur, ei minden legfelsőbb képrevel mit
kült megőrzést a kifizetés. A Candidatúra
az illető rubricák csak az a kért. purifica-
tionale decernum a Consistorio obtinere."

Az új haditanácsjövénnyel a karamai Urak
és a karamai purifikációs. Székely Ur és ite
kerültek az aha még hon lévő. Magyarokhoz Ur
hoz, ez az ugyan csak leírások a haditanács
hoz, hogy a magyarok kifizetését.

A Residencia-ból meg maiglan sem ké-
szítet ki a hivatalban végleges. Mai napig
egy kezű sem erősebb. Székely Ur az aha Clau-
ralis utóirat, ez nemcsak német Urak egy
magyarokkal, hogy a német jövevények
- mely jövevény a püspök Uraknak a jövevény
- csak aha in jövevény in kifizetés aha
- az aha jövevény behozni. Ez jövevény kifizetés,
a püspök Urak egy annyira megvan rangok,
hogy aha kifizetés kifizetés az aha, ez aha
addig - meg aha aha aha - kifizetés aha
lehet.

Oltványi Pál tájékoztatója Szép Ferencz temesvári látogatásáról

A' Munkácsy-féle plébánia iránt, miután a' re-
 ferend' és több kalocsai érsek, hogy mind a' pü-
 nis loca candidatus, immo nemerit nem sicut,
 tunc exanimi sum' lehet, mi' szív' legyenek, De'ke
 küldjék a' fel. (hol mag' a' kardoludikas nevét
 is, ki' igen igen jóval maga' a' referens, talán
 legelőbb (ex:) vagy Erchö' Eja iránti t'f'el-
 töl' idő' t'f'el' meg' is' le'jend' utasítás'. Ez
 ez utóbbi ajánlása, k'orcs' valam' más.
 sum' s'adom, s'ha' ő' Ejanak' s'x' er'it', is' par-
 c'arot' érkezően el' e'g'em' k'orcs', ő' Eja
 parancs'ban a' leg'főbb' t'f'el'ség' el' el'járni
 leg'főbb' kötelesség' em'et' k'orcs'.

Ő' Ejanak' k'orcs' el'ol's'va, egy' s'x'ive
 meg'os' uram'nak' is' j'el'j'at' el'ol's'va' leg'gy'
 be'ajánl'om' mely' t'f'el'letet' vagy'ok'

Mel'köszönet'val
 Terézváros' Julián' 2.
 1851

A' D'oc'ime' a' v'f'p' ir'at'ere' s'p'j'
 un' igen' j'el'k'orcs'

al'at'at'á' j'el'g'j'á'
 K'orcs'

Szabadka-Szent Teréz plébániához káplánnak. A gondolat az ő fejében is megfordult, találkozni is fogunk még a nevével a későbbiekben, a plébános-jelöltek között. Probojcsévics plébános-helyettesi megbízása ebben a helyzetben tulajdonképpen már jel lehetett Szép Ferencz számára, melyből sejthette, hogy adott esetben nem az ő személyére esne Kalocsa választása. A helyzet azonban mégsem volt ilyen egyszerű: a plébánia kegyura ugyanis Szabadka városa volt, s a kegyúr joga volt a plébános választása, igaz, a választható személyeket a kalocsai érsek „mutatta be” a város számára.³⁵

A gyakorlatban ez a folyamat a következőképpen zajlott: először pályázatot írtak ki Kalocsán a megüresedett plébániára, s a beérkező jelentkezéseket rangsorolva ajánlást tettek a kegyúr számára, röviden értékelve a szóba jöhető személyek életútját-képességeit. Ebben az ajánlásban, amit a jelöltek bemutatásának is neveztek, súlya volt a megne-

vezésen túl a nevek sorrendjének is, és ezt általában írásban bővebben is indokolták-kifejtették. A bemutatott személyek közül aztán a kegyúr választotta ki a számára legmegfelelőbbet (nem feltétlenül az első helyen jelölt személyt), s a kiválasztott nevet visszaküldte az érseknek megerősítés végett. A kinevezett plébános tulajdonképpen ezzel az érseki megerősítéssel nyerte el teljes egészében joghatóságát, ezután kerülhetett sor beiktatására, és vehette át teljes joggal a hivatalát-javadalmát.

Kunszt József érsek 1854. március 22-én, Kalocsán kelt levelében a következőképpen ír: „... a folyamodó négy egyházi egyének közül a következőket jelelem ki e sorral: 1-ör Loosz Balázs szabadkai egyházkerületi jegyzőt és csantavéri plébánost, 2-or Neszmér Dániel szabadkai Sz. Györgyről címzett plébánost, és 3-or Probojcsevics Jánost, a szabadkai Sz. Terézia-egyház ideiglenes plébános-helyettesét.” A levél ezután hosszasan méltatja az említettek életútját és képességeit (melyről egyébként külön táblázatos áttekintés is készült) és mindössze egyetlen helyen fordul elő benne Szép Ferencz neve, amikor azt említi, hogy a pályázók eredeti folyamodványát mellékeli (itt kénytelen volt az érsek Szép Ferencz pályázatát is számba venni). Kunszt érsek azonban nem hagyott kétséget szándékai felől: „... a tek. községtanácsot ezennel hivatalos tisztelettel megkeresem, hogy egyházzvédnöki jogánál fogva, az érintett plébániai javadalomra, a három kijelöltek közül egyet, kit Isten és lelkiismerete szerint legméltóbbnak ítéland, nekem bemutatni ne terheltelessék, általam lelki joghatósággal felruháztatandót.” A levélnek ez a fontos mondata ugyan kissé sutára sikerült, de kétségtelen tény, hogy az említett hármásban Szép Ferencz neve nem szerepelt, vagyis az érsek ezzel burkoltan kizárta őt a választható személyek közül. Ezzel a döntésével kapcsolatban semmiféle feljegyzés nem maradt fenn, Szép Ferencz pályázatát tulajdonképpen nem is értékelték Kalocsán, hanem egyszerűen „figyelmen kívül hagyták”.³⁶

A plébánosi kinevezés ügyét Szabadka város tanácsa 1854. április 18-án tartott ülésén tárgyalta. Az elnöklő polgármester először szavazásra bocsátotta a kérdést, hogy az érseki levél ismeretében foglalkozzanak-e egyáltalán Szép Ferencz folyamodványával? A tanács egyhangúlag igent mondott, hangsúlyozva a város szabad választási jogát. Ez-

után titkos szavazás következett, összesen 34 szavazó jelenlétében. Loósz Balázs 1, Neszmér Dániel 9, Probojcsevics János és Szép Ferencz pedig egyaránt 12 szavazatot kapott. (Lényegében megfordult tehát a Kunszt érsek által javasolt sorrend.) A második, döntő szavazási fordulóban már csak a két káplántárs szerepelt, ekkor Probojcsevics 13, Szép Ferencz pedig 21 szavazatot kapott. A választás eredményét a város már másnap jelezte, Almási Antunovits Pál polgármester a jegyzőkönyv kivonatához írott kísérő levelében kérte az érseket, hogy Szép Ferenczet „*a szükséges lelki joghatósággal felruházni kegyeskedjék*”. A hír gyorsan terjedt, és zavarba hozta Kalocsát: Nehiba János általános helynök már április 21-én küldött egy magánjellegű tájékoztató értesítést a Bécsben tartózkodó Kunszt érseknek, majd április 24-én csatolva küldte az időközben megérkezett hivatalos iratot is. Az egész anyag április 27-én Bécsben volt az érsek kezében. Bedcsula Tamás kalocsai kanonok 1854. április 25-én, a hivatalos szabadkai értesítés érkezésének másnapján, Kunszt érsek távollétében arról tájékoztatta Szép Ferenczet, hogy az érsek a város döntését ugyan elfogadja, de tájékozódni szeretne alaposabban annak háttéréről, és arra kéri Szép Ferenczet, hogy válaszában-tájékoztatójában térjen ki részletesebben 1848-as szerepére, ill. annak következményeire. Az érseknek ui. meg kell bizonyosodnia arról, hogy nem áll-e fönn bármiféle kánonjogi akadály a kinevezés megerősítésével kapcsolatban.³⁷

Szép Ferencz 1854. április 28-án, Szabadkán kelt és Kunszt József érsekhez címzett levelében egyrészt hivatkozott húsz éves kápláni szolgálatainak gyümölcseire, másrészt kitért tisztázó eljárásainak legfontosabb állomásaira-eredményeire is. Minden híreszteléssel ellentétben mind a Kalocsai Főszentszék, mind pedig a világi hatóságok is felmentették (purifikálták), utóbbival kapcsolatban hivatkozik gróf Coronini kormányzó 1851. szeptember 22-én írt, Szabadka városa számára címzett (s a város levéltárában őrzött) igazoló levelére. Szép Ferencz szerint mindezek fényében nem lehet kánoni akadály a kinevezésének. A szentszéket azonban nem nyugtatta meg Szép Ferencz válasza, bekérték az említett levelet, remélve, hogy annak szövegében valóban szerepel olyan megjegyzés, miszerint alkalmas a személye szabadkai egyházi javadalom viselésére.³⁸

A szentszék kérése 1854. május 8-án kelt, és Szép Ferencz nem késlekedett beküldeni az említett, Szabadka város levéltárában őrzött levél hitelesített változatát, amely május 16-án meg is érkezett Kalocsára. A levél megfogalmazásában szerepel, hogy törvényes akadályja nincs annak, hogy Szép Ferenczet lelkipásztori szolgálatába visszahelelyezzék. Valószínűleg ennél többet egy hasonló világi hatóságtól nem várhatunk el, a szentszéknek azonban ez még mindig kevés volt. Következő lépésként így 1854. május 16-án Kunszt József érsek adminisztrátorrá, vagyis plébános-helyettesé nevezte ki Szép Ferenczet, minden további magyarázat vagy időhatár nélkül, amíg a teljes jogú plébánosi kinevezést eszközölni nem tudja. Egyben felszólította Botka Mihály hegyesi esperes-plébánost, hogy a leltárak szerint adja át a Szabadka-Szent Teréz templom adminisztrációját Szép Ferencznek.³⁹

Botka Mihály a dolgok rendje szerint 1854. június 19-én kelt levélben tudósította a kalocsai szentszéket, hogy a Szabadka-Szent Teréz plébániát a mellékelt leltárak szerint (a leltárak a templomról, a plébániáról és a könyvtárról készültek) átadta az újonnan kinevezett adminisztrátornak, Szép Ferencznek.⁴⁰

Hallgatás következett, melyet az év vége felé, 1854. november 18-án Szép Ferencz újabb levele tört meg. Kunszt érsekhez címzett sorával kérte, hogy ruházzák fel teljes plébánosi joghatósággal, melynek semmi akadályát nem látja, ugyanakkor hatékonyabb munkára adna lehetőséget. (Bár az adminisztrátori megbíztatás tulajdonképpen ugyanolyan jogokkal és köteleességekkel járt, mint a plébánosi kinevezés, s a javadalom is hasonlóképpen megillette, mégsem volt szabad jelentősebb változásokat eszközölnie a plébánia életében, nem vállalhatott új terheket vagy kötelezettségeket, mivel a plébános-helyettesi megbízásnak minden esetben ideiglenes jellege volt.) Szép Ferencz kérését válasz nélkül hagyták, levelét iktatás után egyszerűen letették az irattárban.⁴¹

Újabb hosszú hallgatás következett, s a helyzet végső megoldásáról mindössze egy rövid feljegyzés tudósít, miszerint 1855. szeptember 28-án Kalocsán Kunszt József érsek jelenlétében Szép Ferencz letette a katolikus hitvallást és a plébánosi esküt, kinyilvánítva, hogy a Szabadka Szent Teréz plébániára szóló plébánosi megbíztatást elfogadja.⁴²

Majd másfél évvel a megválasztása után, így vált teljes jogú plébános-sá Szép Ferencz.

Megkerülhetetlen a kérdés: miért és hogyan változott meg ennyire a Szép Ferenczről alkotott vélemény Kalocsán? 1847-ben még lelkesen támogatták-ajánlották a városhoz benyújtott pályázatát, meleg szavakkal méltatták szolgálatát. 1850-ben Nádasdy érsek atyai megértéssel-szeretettel bánt vele tisztázó eljárása során (hasonló eljáráson ő maga is átesett), és lerövidítette fenyítési idejét. A szentszék 1851-ben igazolta őt a világi hatóságoknál, és védték állításait-érdekeit, igaz, komolyabb vizsgálatra végül szerencsés módon nem került sor. Aztán jött az érsekváltás, 1852 tavaszától Kunszt József töltötte be az érseki széket Kalocsán. Ő korábban esztergomi káptalani helynökként a szabadságharc eseményei elől Bécsbe menekült, ahol 1820–30 között egy évtizeden át a Pázmáneum vicerektora majd rektora volt.

Talán az érsekváltásnak is része volt abban, hogy 1854-ben már bizalmatlanul tekintettek Kalocsán a tisztázó eljáráson átesett Szép Ferenczre? Miért tették félre pályázatát, kérelmeit, miért késleltették hosszú időn át kinevezésének megerősítését, amikor az őt jól ismerő és szerető helyi közösség, valamint Szabadka városának bizalma mindvégig töretlen volt irányában? Sajnos pontos választ nem tudunk adni e kérdésekre, de tény, hogy az 1848–49-ben törtéteknek és az események (úgy tűnik változó) megítélésének része volt mindebben. Az akták azonban csak homályosan utalnak a témára, bővebb kifejtés nélkül célozgatnak, szinte csak az 1848-as évszámot, ill. annak az évnek a törénéseit, esetleg bizonyos híreszteléseket emlegetve.

Politikai háttere lett volna az ügynek? Kétségtelen, hogy bizonyos helyzetekben politikai okokból a világi hatóságok is beavatkoztak kinevezési ügyekbe, erre lehet példa az 1848–49-ben hasonló szerepet vállaló Jámbor Pál esete, akinek szabadkai iskolalátogatói megbízását 1864-ben Gróf Pálffy Móric helytartó kifogásolta. Konkrét javaslata is volt Kunszt érsek számára, arra kérte, gátolja meg, hogy Jámbor Pál letehesse a komolyabb egyházi megbízatáshoz szükséges zsinati vizsgákat. Ez a beavatkozás azonban nem tetszett Kunszt érseknek, és a helytartó kérését udvariasan ugyan, de visszautasította.⁴³ Hasonló kül-

ső kérésnek-beavatkozásnak Szép Ferencz esetében semmi nyomát nem találtuk.

Az imént szóba jött zsinati vizsgák sem jelenthettek Szép Ferencz esetében akadályt, az előírás akkoriban új kötelezettség volt, amelyet éppen Szép Ferencz halála után kezdtek szigorúan értelmezni, s azután valóban hátrányt szenvedtek a kinevezéseknél mindazok, akik nem tették le a plébánosi javadalmak elnyeréséhez előírt vizsgákat. Ez elsőként egyébként éppen Szép Ferencz plébános utódjának választásánál jelentett gondot Szabadkán, olyannyira, hogy Kunszt érsek 1856. november 13-án kelt levelében csak egyetlen jelölt nevét terjesztette elő választásra a városnak, ő Probojcsevics János, Szép Ferencz káplánja, ill. halála után a megbízott plébános-helyettes volt. A másik két pályázó anyagát a zsinati vizsgák hiánya miatt elő sem terjesztette a város számára, s az így kiesett személyek között volt Neszmér Dániel, Szabadka Szent György-templom plébánosa is, akit az előző választás alkalmával (amikor Szép Ferencz is érintett volt) még második helyen jelölt az érsek...⁴⁴ Ezek után szinte biztosra vehető, hogy nem „adminisztratív akadályok”, vizsgagondok álltak Szép Ferencz kinevezése halogatásának hátterében (bár elképzelhető, hogy két évvel később hasonló okokból utasították volna el pályázatát).

Szép Ferencz adminisztrátori, plébánosi tevékenysége és halála

Bár történeti távlatból indokolt Szép Ferencz plébánosi kinevezésének-megerősítésének elhúzódását részleteiben tárgyalni-ismertetni, mégis valószínűsíthető, hogy a plébánia hívei ebből a mindennapokban nem sokat érzékeltek, s így feltehetően nem is sokat törődtek vele. 1854 májusától 1856 szeptemberéig ő vezette a Szent Teréz plébániát, s annak élete ment a maga útján, Szép Ferencz pedig tette a dolgát a tőle megszokott aktivitással, adminisztrátorként vagy plébánosként egyaránt. A levéltár plébániára vonatkozó iratait átnézve látható, hogy több út menti kereszt-állítás és egy harangszentelés is történt ebben a viszonylag rövid időszakban. 1855 júniusában Szép Ferencz terjedelmes jelentést írt a plébániához tartozó pusztákról, és javaslatot tett az ott folyó lelkipásztorkodás átszervezésével, javításával kapcsol-

Excellentissime, Illustrissime, ac Reverendissime
Domine Archiepiscopi - Coepiscopi!!!
Domine, ac Pater benignissime, gratiosissime!!!

Tristis annuncio Excellentiae Vestrae inopinatam mortem
A. M. D. Francisci Szép, dum viveret Carothi - Maria - Theresiopoli-
tani ad S. Theresiam, qui huiusmodi respectiva a nobis dimissus
nisi sibi deesse conquestus est, et hodie mane circa horam jam se-
sentis januis ad omnium nostrum stuporem extra lectum et animis
inventus, sp. ultimam ejus voluntatem scripto consignatam locali
Jurisdictioni civili resignari; ubi per Jurisdictionem referatum fu-
erit Excellentiae Vestrae in janibus submissurus. Nunc imis pre-
cibus exorare praesummo Excellentiam Vestram, dignetur respicere
humilitatem meam, et me in Administratorem vacantis Carothia
gratiosissime denominare.

Qui in reliquis altissimis, ipsi paternis Excellentiae Vestrae
gratiis commendatus, cum spulo sacramentum perseveret.
Maria - Theresiopoli 10. Septembris 1856.

Excellentiae Vestrae

János Probojsevicz
Coepiscopus

Probojsevicz János káplán jelentése Szép Ferencz plébános
hirtelen haláláról, kelt 1856. szeptember 10-én

latban. A beadvány kalocsai megítélése azonban halasztó volt: megfelelőbb időkre várva félretették.⁴⁵

Plébánosként a legjelentősebb, Kalocsáról is támogatott kezdeményezése a Szent Rókus kápolna felújítását célozta. Szép Ferencz 1856. március 15-én írt levelet ezzel kapcsolatban az érseknek. A kezdeményezés az akkor már romos épület helyreállítására és bővítésére irányult, bevonva a várost, a plébánia kegyurát, és gyűjtést is szervezve a célra. Szép Ferencz az építkezés szervezéséhez egy utazást is szükségesnek látott Pestre, és ehhez a távollétéhez is engedélyt kért. A kért jóváhagyást, engedélyeket végül az érsek 1856. március 19-én kelt válaszában meg is kapta.⁴⁶

Szép Ferencz plébános nem betegeskedett, egész életében aktív volt, halála váratlanul történt. A halálesetről Probojsevics János káplán tudósította az érseket, 1856. szeptember 10-én kelt latin nyelvű levelében. Eszerint előző nap este kilenc órakor még beszélt Szép Ferenczcel, a plébános nem panaszkodott és ő sem vett semmi különösét észre rajta. Reggel kilenc órakor aztán, rányitva az ajtót, legnagyobb meglepetésére halva találta az ágyon. Szép Ferencz halála tehát az 1856. szeptember 9-ről 10-re virradó éjszaka történt.⁴⁷ Temetésének körülményeiről, esetleges megemlékezésekről sem sokat tudunk. Az anyakönyvi bejegyzés szerint szeptember 12-én temették Szabadkán, hirtelen halála miatt utolsó kenetben nem részesült, a halál okaként gutaütés (apoplexia nervosa) szerepelt.⁴⁸

1855. január 1-jén, Szabadkán kelt végrendeletében Szép Ferencz minden vagyonát szüleire, Szép Józsefre és Tapfer Máriára hagyta, s egyben kérte, hogy esetleges adósságait is ők rendezzék a természetben átadott vagyon segítségével. 100 pengő forint értékben pedig évi szentmise-alapítványt tett lelki üdvéért a Szent Teréz plébánián.⁴⁹

A végrendelet végrehajtására vonatkozóan nincsenek Kalocsán iratok. Feltételezhető, hogy nem volt komolyabb vagyon, és Szép Ferencz szerény körülmények között élt. Sokoldalú lelkipásztori szolgálatban eltöltött, anyagiakban szegény életútjának végén mégis számba vehető emlékekben gazdag szellemi-lelki hagyatékot bízott ránk.⁵⁰

Jegyzetek

¹ KFL.I.1.a. Concursus 1829. (Suscepti ad clerum Colocensem in examine 1-a Septembris Anni 1829.)

² KFL.I.1.a. Nagyszeminárium, Tanulmányi eredmények (Classificatio) 1829-1833. A tanulmányi jelentések táblázatos formában, általában tanévenként és évfolyamonként készültek. Az akták felzetén időnként az a dátum is szerepel, amikor átadták vagy elküldték a jelentést Klobusiczky Péter érseknek.

³ WINKLER PÁL: *A papnevelés története a kalocsai egyházmegyében*. Árpád Rt. Kalocsa, 1934. Árpád könyvek 47. szám (Szerk.: Dr. Erdey Ferenc) 49. o. (A továbbiakban: WINKLER 1934.)

⁴ LAKATOS ANDOR: *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történeti sematizmusa 1777-1923*. Kalocsa, 2002. A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 3. 82-86. o. (A továbbiakban: LAKATOS 2002.)

⁵ WINKLER 1934. 44-45. o.

⁶ KFL.I.1.a. Nagyszeminárium, Információ növendékekről (Informatio) 1830-1833. Az információs jelentések is táblázatos formában, általában évenként és évfolyamonként készültek, a tanulmányi eredmények közléséhez hasonlóan az érsek tájékoztatására. Szép Ferencz jellemzésének összegző minősítései az említett négy esztendőben a következők voltak: bonus humane / omnia laudabilia, conatur satisfacere / conatur satisfacere / satisfacit legibus seminarii / clamorosus, sub studiis aliud agit.

⁷ WINKLER 1934. 26-29. o.

⁸ KFL.I.1.e. Protocollum Function. Eppalium P. Klobusiczky 32, 34 p. valamint az Index Ordinationum c. résznél oldalszámozás nélkül, az S betűnél. A papi rendek felvételének leírása a következő: ad I-am Tonsuram 1830. jún. 5., ad IV. Minores Ordines 1832. ápr. 30., Subdiaconatus 1833. szept. 19., Diaconatus 1833. szept. 20., Presbyteratus 1833. szeptember 21.

⁹ KFL.I.1.e. Plébánosok eskütétele I. kötet (1733-1843) oldalszám nélkül, 1833. nov. 18-i bejegyzés. A kéziratos kötet a plébánosi eskükön kívül az újmises papok első kápláni állomáshelyének elfoglalásakor letett esküit is tartalmazza, a további kápláni megbízatások viszont sajnos nem szerepelnek benne.

¹⁰ A sematizmusok adatainak összesítését kiadva ld. LAKATOS 2002. Szép Ferencz 1839-es jelentése perszónális iratai között található: KFL.I.1.c. Szép Ferencz, Informatio Individualis, Temerin, 1839. szept. 24. Az anyakönyvek esetében az érintett települések Kalocsára küldött anyakönyvi másodpéldányait vizsgáltuk: KFL.I.1.d.

¹¹ KFL.I.1.c. Szép Ferencz, 252/1847. sz. (Szép Ferencz direktorságra kíván folyamodni)

¹² *Az első „lentségi” magyar újság szerkesztője: Szép Ferencz*. In: KALAPIS ZOLTÁN: *„Negyvennyolcnak nagy idejében” Bácskaiak és bánátiak a szabadságharcban*. Forum Könyvkiadó, Agapé Könyvkiadó 35-56. o. (A továbbiakban: KALAPIS)

¹³ A következő két fejezet (A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye 1848-49-ben és a Tisztázó eljárások Kalocsán 1850-51-ben) forrása a levéltár perszónális iratanyagának feldolgozása (KFL.I.1.c.). A téma közlését ld. még *1848/49 és ami utána következett... Válogatás a Kalocsai Érseki Levéltár 1848-1851 közötti dokumentumaiból*. (Forráskiadvány) Szerk.: LAKATOS ANDOR és SARNYAI CSABA MÁTÉ, Kalocsa, 2001. 153-157. o. (A továbbiakban: LAKATOS-SARNYAI 2001.)

¹⁴ BÁRTH JÁNOS: *Adalékok az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc kalocsai történetéhez*. In: Cumania III. Historia. Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei. Kecskemét, 1975. 235-238. o.

¹⁵ KFL.I.1.a. Politika 1848/49. szám nélkül. Nádasdy érsek és Szabadka városa levélváltását közölve ld. LAKATOS-SARNYAI 2001. 107-109. o.

¹⁶ Az ő hadbíróági pereikről Hermann Egyed munkájából is tájékozódhatunk. DR. HERMANN EGYED: *A magyar katolikus papság az osztrák katonai diktatúra és az abszolutizmus idejében*. Gödöllő, 1932. (A továbbiakban: HERMANN 1932.)

¹⁷ KALAPIS 48-52. o. A szerző életrajzi írásában az egyébként igen értékes helyi információk pontos forrását sajnos nem mindig jelöli meg, és időnként különböző személyek szóbeli közlésére hivatkozik. A bizonytalanság fokozottan igaz az életrajz 1849 márciusától kezdődő időszakára.

¹⁸ KFL.I.1.c. Szép Ferencz, 1254/1850. sz. (Franciscus Szép disponitur ad Csantavér), benne Szép Ferencz latin nyelvű, sajátkezű vallomásaival a szentszék által feltett kérdésekre, Kalocsa, 1850. május 28.

¹⁹ *Magyarország hadtörténete I. kötet*. Szerk.: BORUS JÓZSEF. Zrínyi Kiadó, 1984. 520-521.o. (A továbbiakban: BORUS 1984.)

²⁰ BORUS 1984. 523. o.

²¹ BORUS 1984. 530. o.

²² BORUS 1984. 535-536. o.

²³ Sem a kalocsai tisztázó eljárások iratai, az összegző jegyzékek, ill. a későbbi szakirodalom sem említi nevét a tábori lelkészek között.

²⁴ KFL.I.1.d. Szabadka-Szent Teréz, 1849-es anyakönyvi másodpéldányok (Az utolsó keresztelést Szép Ferencz 1849. március 15-én végezte.)

²⁵ KFL.I.1.a Politika 1848-1849. Iktatószám nélkül, fogalmazvány. Felzetten: pr. Viennae 14-a 8-bris 1849.

²⁶ KFL.I.1.a. Politika 1848-1849. Iktatószám nélkül, fogalmazvány. Közölve LAKATOS-SARNYAI 2001. 149-152. o.

²⁷ Ennek az egyeztetésnek-nyomozásnak nem maradtak ránk írott forrásai.

²⁸ KFL.I.1.c. Szép Ferencz, 1254/1850. sz. akta (Franciscus Szép disponitur ad Csantavér) Közölve: LAKATOS-SARNYAI 2001. 211-212. o. Az anyakönyvek tanúsága szerint az első keresztelést Csantavéren 1850. augusztus 25-én végezte. KFL.I.1.d. Csantavér, K 1850.

²⁹ KFL.I.1.c. Szép Ferencz, 623/1851. (Francisco Szép capellano dantur testimoniales et dispensatur ad tempus a gerendo capellanatu)

³⁰ KALAPIS 54. o.

³¹ KFL.I.1.c. Szép Ferencz, szám nélkül, 1851. (A *Judicio Militari Temesvariensi acta causam Francisci Szép presbyteri ADioecesis Colocensis submitti petuntur*.) Benne: Oltványi Pál püspöki titkár 1851. július 2-án, Temesváron kelt levele Nádasdy érsekhez közölve: LAKATOS-SARNYAI 2001. 218-219. o.

³² KFL.I.1.c. Szép Ferencz, 1671/1851. (Remittuntur acta Francisco-Szépiana *Judicio Militari Temesvariensi*) Benne: másolatban hadbíróági iratok, s a Temesváron, 1851 május 22-én kelt „szakvélemény” (Gutachten)

³³ HERMANN 1932. 64-66. o. Az 1851 novemberében halálra ítélt paptársak: Sörös Imre, Domsich Antal és Hering Lipót, a vádak lázító beszédek, a trónfosztás üdvözlése-kihirdetése, ill. a Habsburg uralkodóház szidása voltak.

Szép Ferencz a kalocsai források tükrében

³⁴ A Szent Teréz plébánia három káplánnal működött ebben az időben, a harmadik segédlelkész Pertics Bertalan volt. Ld. LAKATOS 2002. 279. o.

³⁵ KFL.I.1.b. Szabadka-Szent Teréz, 1/b. 560/1854. (Pro vacante beneficio MTheresiop. ad S. Theresiam proponuntur: 1. Blasius Loosz, 2. Daniel Neszmér, 3. Joannes Probojcssevics) Csatolva a 713/1854. sz. alatt.

³⁶ KFL.I.1.b. Szabadka-Szent Teréz, 1/b. 560/1854. (Pro vacante beneficio MTheresiop. ad S. Theresiam proponuntur: 1. Blasius Loosz, 2. Daniel Neszmér, 3. Joannes Probojcssevics) Csatolva a 713/1854. sz. alatt.

³⁷ KFL.I.1.b. Szabadka-Szent Teréz, 1/b. 713/1854. (Franciscus Szép provocatur, ut piusquam electionem sui in Parochum acceptet, adjuncta sua bene expendat.)

³⁸ KFL.I.1.b. Szabadka-Szent Teréz, 1/b. 782/1854. Szép Ferencz latin nyelvű levelét a Szentszék május 8-án tárgyalta. Csatolva a 831/1854. sz. aktához (Francisco Szép electo Parocho MTheresiop. ad S. Theresiam, ejusdem Ecclesiae administratio cocreditur.)

³⁹ KFL.I.1.b. Szabadka-Szent Teréz, 1/b. 831/1854. sz. (Francisco Szép electo Parocho MTheresiop. ad S. Theresiam, ejusdem Ecclesiae administratio cocreditur.) A Szerb Vajdasági és Temesi Bánsági Helytartóságtól Coronini kormányzó 1851. szeptember 22-én, Temesváron kelt levelének vonatkozó része: „...bekannt gegeben, daß dessen Wiederausstellung in der Seelsorge kein gesetzliches hinderniß entgegensteht.” Kunszt érsek latin nyelvű kinevező levelének érdekes részlete a fogalmazvány tanúsága szerint többször javított, végső változata: „donec in parochum canonice investire potueris”.

⁴⁰ KFL.I.1.b. Szabadka-Szent Teréz, 1/b. 1073/1854. sz.

⁴¹ KFL.I.1.b. Szabadka-Szent Teréz, 1/b. 1762/1854. sz.

⁴² KFL.I.1.e. Plébánosok esküitétele II. kötet (1843-1984) oldalszám nélkül, 1855. szept. 28-i bejegyzés.

⁴³ KFL.I.1.c. Jámbor Pál, 743/1864. sz. Pálffy Móric és Kunszt érsek levélváltását közölve ld. LAKATOS-SARNYAI 2001. 221-222. o.

⁴⁴ KFL.I.1.b. Szabadka-Szent Teréz, 1/b. 1510/1856. sz. (Propositio pro vacante Beneficio Parochiali MTheresiopolitano ad S. Theresiam)

⁴⁵ KFL.I.1.b. Szabadka-Szent Teréz, 1/b. 935/1855. sz. Exhib. 20. Junii (Humillima Relatio de statu praediorum...)

⁴⁶ KFL.I.1.b. Szabadka-Szent Teréz, 1/b. 477/1856. sz. Praes. 19-a Martii 1856. (Parochus MTheresiopol. ad S. Theresiam humillime petit facultatem ad reaedificationem Capella Sti Rochi in ambitu parochiae suae existentis, item in eodem negotio Pestinum proficiscendi)

⁴⁷ KFL.I.1.c. Szép Ferencz, 1242/1856. Exhib. 11-a Septembris. (Inopinam Francisci Szép Parochi MTheresiopolitani ad S. Theres. mortem annunciat Joannes Probojcssevics ejas capellanus.)

⁴⁸ KFL.I.1.d. Szabadka-Szent Teréz, 1856 M, 658. sz. bejegyzés

⁴⁹ KFL.I.1.c. Szép Ferencz, 1301/1856. Exhib. 21-a Septembris (... Testamenti Francisci Szép submittit administrator Probojcssevics) A beküldött hiteles végrendelet-másolatot az illetékes városi hatóság állította ki 1856. szeptember 18-án.

⁵⁰ Szép Ferencz halálának 150. évfordulóján, a 2006. szeptember 10-én, Szabadkán tartott konferenciát igen fontos lépésként értékelhetjük e szellemi hagyaték méltó megőrzésében és feldolgozásában.

Bibliográfia

BÁRTH 1975.

BÁRTH JÁNOS: *Adalékok az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc kalocsai történetéhez.* In: *Cumania III. Historia.* Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei. Kecskemét, 1975. 235-238.o.

BORUS 1984.

Magyarország hadtörténete I. kötet. Szerk.: BORUS JÓZSEF. Zrínyi Kiadó, 1984.

HERMANN 1932.

DR. HERMANN EGYED: *A magyar katolikus papság az osztrák katonai diktatúra és az abszolutizmus idejében.* Gödöllő, 1932.

KALAPIS

Az első „lentségi” magyar újság szerkesztője: Szép Ferencz. In: KALAPIS ZOLTÁN: *„Negyvennyolcnak nagy idejében” Bácskaiak és bánátiak a szabadságharcban.* Forum Könyvkiadó, Agapé Könyvkiadó

LAKATOS 2002.

LAKATOS ANDOR: *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történeti sematizmusa 1777-1923.* Kalocsa, 2002. A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 3.

LAKATOS-SARNYAI 2001.

1848/49 és ami utána következett... Válogatás a Kalocsai Érseki Levéltár 1848-1851 közötti dokumentumaiból. (Forráskiadvány) Szerk.: LAKATOS ANDOR és SARNYAI CSABA MÁTÉ, Kalocsa, 2001.

WINKLER 1934.

WINKLER PÁL: *A papnevelés története a kalocsai egyházmegyében.* Árpád Rt. Kalocsa, 1934. Árpád könyvek 47. szám (Szerk.: Dr. Erdey Ferenc)

Az alkalmazott levéltári jelzetek feloldása

Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL)

Érseki Levéltár (I.)

Érseki Hivatal iratai (1.)

Egyházkormányzati iratok (a.)

Plébániai iratok (b.) Feudális kori, vegyes iratok (1/b.)

Perszonális iratok (c.)

Anyakönyvek (d.)

Kötetek (e.)